ВІСНИК

ПРОГРАМ ШКІЛЬНИХ ОБМІНІВ

24

2005

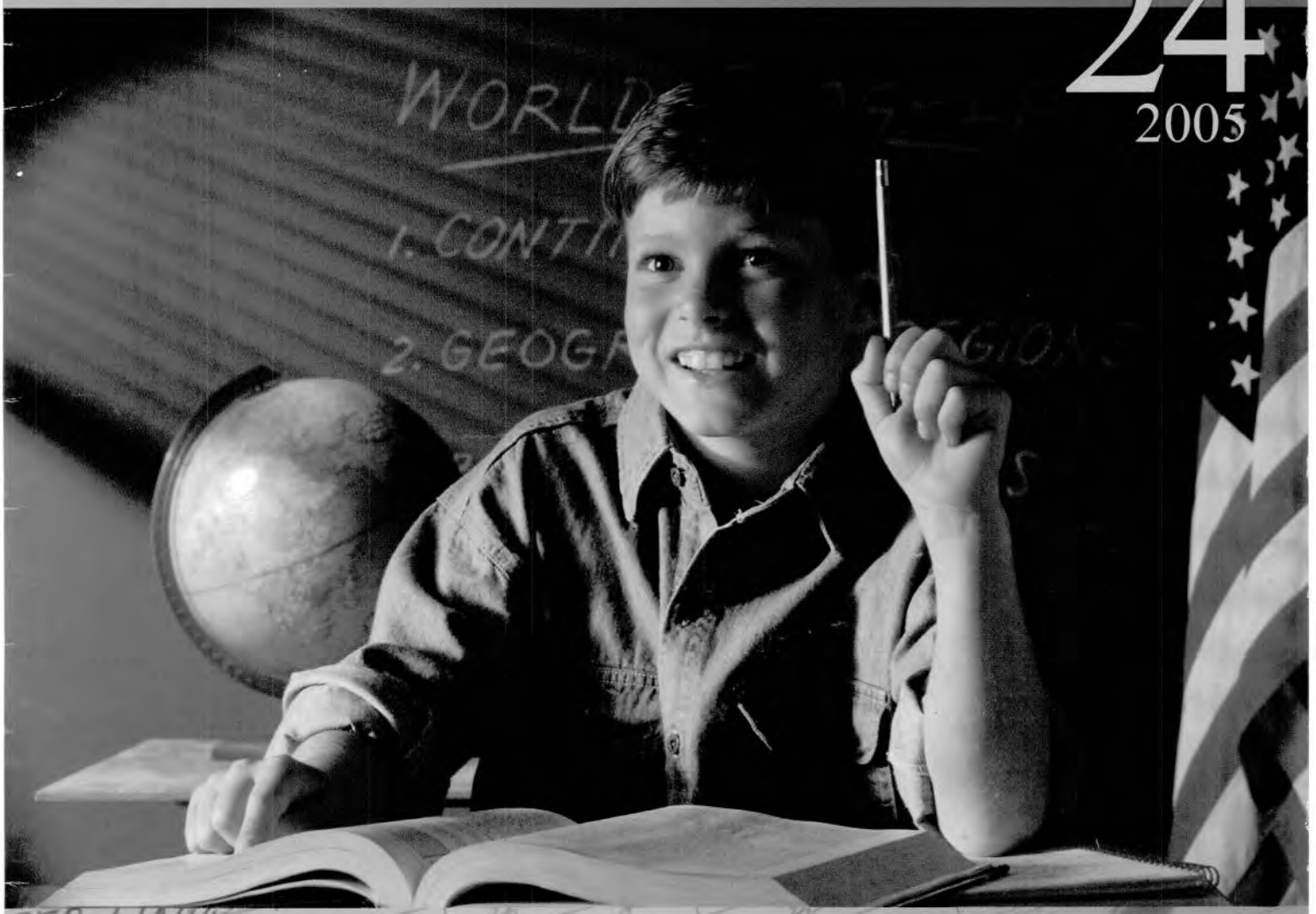

Teachers, Students, and Materials

Вчителі, учні та матеріали

Патрішія САЛЛІВАН, Ph.D,
Regional English Language Officer,
Відділ преси, освіти та культури Посольства США в Україні

Коли мова йде про тренування викладачів та розвиток учителів, ми зазвичай зосереджуємо увагу на таких сферах, як методологія, філологія, граматика, лексика та інших подібних академічних галузях. У цій статті, однак, я сфокусую увагу на інших шляхах розвитку вчителів та вивчення мови, а саме на трьох аспектах: **учитель, учень та матеріали.**

Учитель

Вчителі витрачають немало часу, вивчаючи методологію і опановуючи нові підходи до навчання

як здобуваючи освіту в університеті, так і в закладах підвищення кваліфікації, на конференціях, семінарах та інших заходах. Проте, на жаль, ми не завжди втілюємо в життя те, чого нас навчили. Деякі вчителі беззастережно приймають певні ідеї так, як їх було подано, інші адаптують та змінюють ці ідеї, а дехто просто їх ігнорує. Чому так виходить? Частково тому, що більшість із того, що ми викладаємо, відбиває наш власний досвід як учнів, тобто тих, хто вивчає мову. Засвоюючи той чи інший матеріал, ми фільтруємо його крізь власну систему досвіду. Викладацька діяльність вимагає постійного прийняття безлічі рішень щодо того, що ми говоримо, кого ми викликаємо, кому й на які запитання відповідаємо, зрештою, як починаємо урок. Ці миттєві рішення базуються на нашій власній теорії навчання і вивчення мови, навіть якщо ми не усвідомлюємо, що конкретно є нашою власною теорією. Отже, будь-який серйозний роздум про те, як змінити наш спосіб викладання, має включати розмірковування і про те, чому ми викладаємо саме таким чином. Рефлексія вчителя є одним з ключових елементів у зміні способу викладання. Які ваші особисті переконання щодо того, як учні навчаються? Яким є ваш позитивний і негативний досвід у вивченні мови, що привів вас до таких переконань? І найважливіше – як ці особисті переконання відображаються у вашому викладанні? Коли ми усвідомлюємо, чому ми приймаємо рішення і чому викладаємо саме в такий спосіб, ми здатні подивитися на себе збоку й переглянути власні переконання. Чи йдуть урозріз ваші способи викладання з новими підходами, які ви вивчаєте? Чи відповідають вони саме тим уявленням про вчителя, яким ви його хочете бачити? Пам'ятайте, що сам учитель має більший вплив на навчання учнів, ніж ті методи, які він використовує. Компетентний учитель весь час перебуватиме в пошуку, вдосконалюючи свої методи навчання, аналізуючи і розвиваючи їх.

Учень

Так само, як учитель фільтрує нові підходи до викладання, учень фільтрує ідеї через свою власну систему переконань. Учні приходять на наші заняття як особистості із своїми ідеями й поглядами на навчання. Вони мають власний досвід як у навчанні, так і поза ним, що, безумовно, впливає на те, як вони навчаються.

Бажано не розглядати учня як людину, що має вчити те, чого ви навчаєте, а замислитися над тим, як установити з ним контакт і допомогти йому опанувати вміння у мові, яких він потребує. Що студентам треба знати про англійську мову? Для чого вони її вивчають? Як відобразити їхні запити на уроці? Як допомогти учням усвідомити їхні власні потреби у навчанні? Як підійти до навчання таким чином, щоб учні були незалежними в навчанні й відчували власну відповідальність за своє навчання? І, зрештою, як усе це врахувати, надаючи матеріали чи складаючи навчальний план для вашої школи? Відомо, що не всі нині вивчають мову

традиційним способом. У зв'язку з цим виникає питання, як організувати навчання так, щоб хоча би частину часу приділяти учням, які не навчаються традиційним чином.

Матеріали

З поширенням Інтернету обсяг матеріалів, доступних для кожного, швидко зростає. Ваші учні, які мають комп'ютери чи відвідують інтернет-кафе, можуть отримати будь-яку інформацію за лічені хвилини. Вони можуть порівняти ваші навчальні матеріали з реальним світом, часто вважаючи реальний світ цікавішим і кориснішим. Що ви можете їм запропонувати у мовному класі, що допоможе їм у цю епоху глобалізації? Є ідея запровадити змістове навчання у вивченні іноземної мови. При цьому ви зміщуєте акценти у вашому підході до викладання. Замість того, щоб розглядати англійську мову як об'єкт вивчення, ви зосереджуєте увагу на конкретній темі, наприклад на навичках спілкування англійською. Традиційний підручник з англійської мови наводить приклади, у яких розглядається певна лексика чи граматична структура для того, щоб допомогти учням опанувати словниковий запас та граматику. У змістовому навчанні все навпаки. Матеріал подано як приклади, що ілюструють тему, і метою є саме знання теми. Мова вивчається паралельно з темою, оскільки учні потребуватимуть певної лексики, граматики тощо для розуміння теми. Тема

може фокусуватися, наприклад, навколо екологічних проблем або громадянської освіти в Україні і її значення в новій українській політиці. Або, скажімо, питання, що стосуються охорони здоров'я в Україні. Будь-яка тема, що цікава студентам і має відношення до їхнього життя, може бути в центрі уваги класу, і, вивчаючи цю тему, учні краще засвоюватимуть англійську. Вам не треба для початку багато часу чи матеріалу. Ви можете почати лише з конкретної теми, використовуючи матеріал з Інтернету.

Ці три сфери розвитку вчителів – фокусування на рефлексії вчителя, на потребах учня та на конкретному змісті – треба брати до уваги, коли йдеться про формування представників нового громадянського суспільства в Україні.

ОГОЛОШЕННЯ

Благодійна організація «Вчителі за демократію та партнерство» повідомляє про видання у липні 2005 р. нового посібника

«Управління школою, що змінюється: порадник сучасного директора»

Автори посібника: **Олена Пометун, Лариса Середяк, Ігор Сущенко та Ольга Янушевич**

Головне завдання цієї книги – продемонструвати інструментарій, що є у розпорядженні сучасного директора школи для адаптації до змін та ефективної відповіді на них. Зміст посібника, напевно, особливо зацікавить практиків, які не тільки прагнуть до самовдосконалення, а й готові працювати в цьому напрямі разом зі своїм колективом. Менеджмент, незалежно від того, розглядається він як наука чи як мистецтво, є прагматичною галуззю, і найважливішим ми вважаємо те, що він дає змогу чи може дати змогу ефективніше працювати.

Відповідно до такого підходу книга має як академічний, так і неакадемічний характер. Вона є академічною в тому сенсі, що в ній розглянуті деякі елементи теорії менеджменту, котрі, на наш погляд, мають бути засвоєні керівником навчального закладу. Проте автори намагалися зробити це за допомогою найпростіших термінів і положень. Практична значущість книги визначається наявністю в ній багатьох прикладів, опису конкретних технологій, наприклад технологій колективного прийняття рішень, формування команди, ефективної комунікації тощо.

Структура посібника і пропоновані матеріали були апробовані й отримали високу позитивну оцінку багатьох директорів різних навчальних закладів України. Запропонований матеріал є результатом опрацювання його учасниками низки семінарів для директорів шкіл, що їх проводила протягом 2004–2005 рр. благодійна організація «Вчителі за демократію та партнерство» в рамках освітніх проектів.

Автори намагалися подати послідовний і комплексний розгляд багатьох підходів і технологій, що забезпечать управління змінами. Проте це не означає, що цю книгу можна читати тільки від початку до кінця. Деякі корисні відомості можна взяти і з окремих розділів. Наприклад, якщо поточна робота у навчальному закладі фокусується на організаційній культурі чи командній роботі, можна опрацювати відповідні розділи. Ми сподіваємось, що книга надасть корисний довідковий матеріал з різних питань управління змінами, до якого можна звертатись за необхідністю. Звертайтесь, будь ласка, на веб-сайт нашої організації www.teachers.iatp.org.ua щодо інформації про вихід та придбання посібника.

Програма «Педагогічні інновації» як фактор впливу на формування громадянського суспільства в Україні

Наталя ЄРЕМЕЄВА,
менеджер програми, Відділ преси, освіти та культури Посольства США в Україні, м. Київ

Лариса СЕРЕДЯК,
тренер, випускниця програми обміну «CIVITAS Exchange», м. Львів

Олена ТАРАСОВА,
тренер, випускниця програми «Українсько-американські премії за досягнення у викладанні», м. Київ

Протягом 3 років Відділ преси, освіти та культури Посольства США в Україні проводить конкурс проектів на надання освітніх міні-грантів на подорож тренерів в Україні.

Цілі цього, досить масштабного, проекту мають практичний характер: ознайомити українську педагогічну громаду з напрацьованими протягом кількох десятиліть у США підходами у викладанні навчальних предметів і формуванні активного учнівського й учительського середовищ та сприяти створенню в навчальних закладах України атмосфери демократичних змін.

Чому з'явилася необхідність поширювати ідеї громадянського суспільства не тільки через програми обмінів учителів і учнів, а й через організацію навчальних семінарів-тренінгів?

Згідно з політикою Посольства США в царині програм обмінів щороку декілька десятків учителів та адміністраторів середньої освіти відвідували в багатьох штатах США навчальні заклади різних типів та форм власності й знайомилися з існуючою системою навчання і виховання школярів. Після повернення більшість випускників щиро ділилася враженнями від побаченого і застосовувала на уроках освітні технології, які вдалося адаптувати до української школи. Далі наступав період осмислення і критичного оцінювання власних доробок і результатів роботи учнів. Коли результати перевершували очікування (наприклад, від роботи в групах на уроках і роботи за методом проектів у позакласній діяльності), виникла потреба ділитися не тільки враженнями, а й досвідом. Так з'явилися наміри розробляти програми навчальних семінарів для вчителів і поширювати опрацьовані нові підходи у викладанні предметів.

Що таке навчальний семінар, підготовлений завдяки досвіду адаптації побаченого? Спілкування з тренерами і слухачами різних груп дає можливість дійти висновку, що це:

- форма заняття, яка легко переводить знання у вміння і навички;
- живе спілкування зі своїми колегами про систему освіти США без ідеалізації і критиканства (ці речі зникають, коли є можливість бачити й оцінювати самостійно);
- бесіди і дискусії щодо шляхів формування демократичного середовища в наших навчальних закладах;
- демонстрація змін, що відбуваються в школах України з учнями і вчителями, на конкретних прикладах;
- створення ситуацій, коли незнайомі люди, об'єднані ідеєю, плідно і з задоволенням працюють протягом 7–8 год.;
- «новий подих», «свіжа кров», які вриваються у сформовані методичні системи на місцевому та регіональному рівнях;
- «створення ситуації, коли виникає бажання змінити себе» (з відгуку учасниці).

Загалом, це процес поступу від неусвідомленої некомпетентності до підсвідомої компетентності.

Першими з'явилися програми обміну для науковців і вчителів англійської мови. Далі, з розширенням тематики обмінів і збільшенням спектра програм та фінансування, до поїздок долучалися педагоги з різних предметів, адміністратори шкіл, які виявили бажання запроваджувати напрацювання американської демократії в наших навчальних закладах.

Відповідно збільшувався список тих, хто хотів і був готовий ділитися здобутками з конкретних питань і проводити семінари-тренінги. Навчальні семінари стали цікавішими т а різноманітнішими (на сьогодні пропонується 30 тем).

Змістову основу тренінгових занять становлять питання використання технологій – інтерактивних, розвитку критичного мислення, роботи з візуальними джерелами – як у викладанні, так і в питаннях методики позакласної і управлінської діяльності, де особлива увага приділяється поєднанню змісту і форм (проекти, дебати).

Програма «Педагогічні інновації» передбачає залучення до проведення семінарів сертифікова-

них громадськими організаціями тренерів. Робота тренерів, підготовлених різними школами, з одного боку, урізноманітнює навчальну діяльність, а з другого – створює здорове конкурентне середовище, яке працює за системою позитивної мотивації, орієнтованої на успіх.

Ми мали можливість зібрати дані за 3 роки про понад 100 ініційованих у регіонах навчальних семінарів, проведених випускниками програм і учасниками проектів. Понад 2500 освітян скористалися нагодою попрацювати «в колі» зі своїми колегами, з них половина – тільки завдяки підтримці програми, враховуючи, що програма набувала обертів переважно завдяки «громадському радіо». Фінансова підтримка мала спонукати творчих учителів якісно ділитися набутим досвідом. Більшість випускників програм, яких ще під час перебування в США захоплювала ідея втілення демократизації суспільства через навчальне середовище, вбачають своїм обов'язком поширювати її, спілкуючись із педагогами своєї школи, району, області. А програма все ж таки не просто намагалася підтримувати поширення досвіду, а й створювати прикладне середовище пізнавальної діяльності, де кожен відчуває свою успішність (від слова УСПІХ), інтелектуальну спроможність, де відбувається постійна інтелектуальна взаємодія всіх присутніх. Слухачі мали можливість ознайомитися із здобутками та шляхами вирішення проблем в освіті, оцінити можливість реального втілення пропонованих методик, задуматися над шляхами формування громадянського суспільства, порівняти власну шкалу мотивів і цінностей з американською.

Про те, що слухачі тренінгів «оцінювали» і «порівнювали», свідчили їх висловлювання в анкетах: *«...до роботи в семінарі вважав, що американські методики не для нас»* (Чернігівська обл.); *«...побачила реальні складові своєї роботи, які працюватимуть на створення демократичного середовища в класі»* (Львівська обл.); *«До кінця семінару розгубила скептицизм до нових технологій. Обов'язково буду пробувати»* (Миколаївська обл.).

Перше завдання – заохочувати педагогів до ознайомлення з новим досвідом, продемонструвати вчителям різних фахів можливість реалізації нових підходів у наших умовах, переконати всіх у доцільності їх застосування – конкурс освітніх міні-грантів «Педагогічні інновації» виконує.

Проте на семінарах учителі неодноразово говорили тренерам про спротив їхнім діям (у кращому разі ігнорування) з боку адміністрації школи щодо створення демократичного середовища та запровадження нових освітніх технологій. Щоразу частіше лунали прохання від випускників різних програм проводити подібні заняття з керівниками. Постало завдання – підготувати тренінги для адміністраторів навчальних закладів, на яких слід продемонструвати не тільки існування спільних для більшості керівників складових менеджменту (незалежно від держав), а й дієвість їх застосування – підходів до планування, організації та мотивації роботи, видів контролю тощо. Подібність проблем у навчально-виховному процесі і здобутки американських колег у цьому напрямку мали, на нашу думку, сприяти розвитку внутрішніх мотивів керівників до пізнання.

Розроблені програми для адміністраторів шкіл мали подвійне завдання: переконати в доцільності створення демократичного середовища в школі двома шляхами – знизу і згори, продемонструвати позитивні результати запровадження активних форм управлінської діяльності і в особі керівника забезпечити підтримку вчителеві – випускнику програм або учаснику навчального семінару в реалізації нових ідей. Робота ця виявилася надзвичайно цікавою і доречною: частина адміністраторів стала ініціаторами проведення семінарів для вчителів у рамках конкурсу «Педагогічні інновації».

З часом з'явилися нові запитання: чи робота на семінарах стимулюватиме вчителів переглядати напрацьовані підходи та власний досвід?

Перше враження тренерів – так, обов'язково. Це знову ж таки можна прочитати в анкетах, які заповнюють слухачі: *«Робота протягом двох днів перевернула всі мої напрацювання останніх 10 років»* (Київська обл.); *«Вже побачила ряд тем, які вивчатиму з учнями по-новому»* (Полтавська обл.); *«До цього моменту в мене виникали проблеми в цій галузі – зараз я бачу шляхи вирішення цих проблем»* (м. Кривий Ріг) тощо. Подібних висловлювань багато, але донорів також цікавить інший аспект тренінгів. Чи надовго слухачам семінарів вистачить отриманого запалу? Чи не затягне рутина щоденної адміністративної роботи керівників шкіл? Проте й на ці запитання ми отримали позитивну відповідь через реалізацію проекту «Антологія адаптованого досвіду».

Цікаво було проаналізувати, хто був ініціатором організації семінарів-тренінгів. Зрозуміло, що мати ідеї – це добре, але набагато важливіше їх утілення. Саме результат вимагає докладання певних зусиль. Ми хотіли побачити тих, хто виявився небайдужим до навчання колег, хто знаходить час для пропаганди нових ідей, формування груп, заповнення аплікацій, узгодження всіх організаційних питань (поселення тренерів, організація харчування учасників тощо). Серед тих, хто звертався до Посольства з ідеями проведення семінарів, хто писав запити до програми «Педагогічні інновації», були випускники програм, директори чи групи директорів шкіл, НДО, найбільш «відкриті до змін» відділи освіти та методичні кабінети, обласні інститути післядипломної педагогічної освіти. У кількісному перерахунку ініціаторами проведення навчальних семінарів були:

- випускники програм обмінів – 16 разів;
- відділи освіти, методичні служби (ІМЦО, методичні кабінети) – 24;
- обласні інститути післядипломної педагогічної освіти – 5;
- директори (чи група директорів) шкіл – 10;
- НДО – 11, в тому числі «Нова Доба» – 7.

Важливо, що організаторами семінарів за програмою «Педагогічні інновації» є випускники програм обмінів, адже на вияв їхньої активності і для підтримки їхніх ініціатив і був започаткований кон-

курс. Часто саме вони спонукали власні методичні служби виступати замовниками тренінгів.

Які з регіонів України найактивніші в організації навчальних семінарів для вчителів, у тому числі за програмою «Педагогічні інновації»?

Лідирує Львівська область (16 семінарів), з яких 5 – через програму «Педагогічні інновації». Це зрозуміло – у Львові є один з центрів громадянської освіти України – Всеукраїнська асоціація вчителів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба», підготовлені тренери, яких запрошують у інші області України. Проте в програму «Педагогічні інновації» не залучено молодих тренерів з числа тих, кого «добісти» навчали в літніх школах та на цільових семінарах підготовки регіональних тренерів з громадянської освіти. Немає їх, на жаль, і серед співавторів навчальних програм...

Опрацювавши статистику за 2 роки, слід відзначити активну роботу з пропаганди міжнародного освітнього досвіду випускників програм обмінів у Полтавській, Луганській областях (по 8 семінарів), Житомирській (7 семінарів), Сумській, Хмельницькій областях (4 семінари). По три семінари зуміли організувати у Дніпропетровській, Миколаївській, Закарпатській, Івано-Франківській, Черкаській областях та АРК; по два навчальні тренінги провели у Чернігівській, Волинській, Чернівецькій, Харківській, Херсонській областях і лише по одному – у Запорізькій, Київській, Рівненській та Донецькій областях.

Найбільшою виявилася аудиторія вчителів – 1776 осіб; дещо меншою – адміністраторів; директорів працювало 438, заступників директорів шкіл – 276 осіб.

Позитивні відгуки педагогів змушують керівників методичних служб запрошувати випускників програм на семінари і методичні об'єднання, відкривати «майстер-класи» при інститутах післядипломної освіти і методичних центрах. Більшість тренерів – випускників програм обмінів проводять окремі навчальні заняття або викладають спецкурси на курсах підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної освіти. Аналіз їх залучення (кількісний показник і тематика занять) засвідчує, що програма «Педагогічні інновації» успішно виконує і своє друге завдання – активно впливає на форму підвищення кваліфікації вчителів України. Перехід від традиційної лекційно-семінарської системи навчання до ширшого запровадження тренінгових занять і проведення семінарів у інтерактивному форматі є великим поступом у зміні підходів до організації навчання вчителів, оскільки така форма проведення занять, як свідчить досвід тренерів-випускників, усе ще залишається несподіваною для багатьох українських учителів. Показово, що їхні враження від тренінгів дуже часто перевищують їхні очікування. Багато слухачів семінарів і тренінгів визнають, що два дні семінарів-тренінгів замінюють місяць слухання лекцій на курсах підвищення кваліфікації: *«Дізналася стільки нових ідей і ноу-хау та придбала таку кількість корисних матеріалів, що ніякі курси ніколи не давали!»* (Київська область); *«...вважаю доцільним зараховувати подібні семінари-тренінги як підвищення кваліфікації, бо на курсах і частини подібної інформації не одержуємо...»* (м. Київ).

Проте з кількох областей, за нашою статистикою, не надходило жодного замовлення чи запиту на проведення семінару для педагогів за програмою «Педагогічні інновації» (ми не враховували «планові» семінари деяких освітніх проектів, коли організація семінару відбувалася не за ініціативи місцевого освітянського осередку). Чим пояснити пасивність випускників програм Тернопільської, Кіровоградської та Одеської областей?

Слід зробити висновки про тематику занять і аналіз цільової аудиторії слухачів «Педагогічних інновацій». На початку це були вчителі одного фаху – іноземних мов, історії. З часом аудиторія змінилася: вона переважно стала об'єднувати вчителів різних, часто суміжних предметів. На таких тренінгах педагоги цікавляться однією проблемою – наприклад методикою критичного мислення, застосуванням інтерактивних технологій на уроках, реалізацією ідей громадянської освіти у викладанні суспільних дисциплін тощо. Робота вчителів різних фахів створює додаткові можливості для обговорення проблем формування демократичного середовища у навчальному закладі, вироблення спільних підходів до роботи з учнями. Інтегровані групи є достатньо гнучкими для сприйняття чужого і поширення власного досвіду.

Позитивною тенденцією, що засвідчує правильний вибір методів, форм і засобів проведення навчальних семінарів, було збільшення запитів на навчання адміністраторів шкіл у 2004 р. Якщо в 2001 р. не було цільової підібраної аудиторії з директорів чи заступників директорів шкіл, то в 2004–2005 рр. проведено 20 навчальних семінарів для адміністраторів шкіл, з них 11 – за конкурсом «Педагогічні інновації».

Це дає підстави зробити такі попередні висновки:

- керівники потребують навчання (наповнюваність груп адміністраторів була значно більшою, ніж учителів);
- групи адміністраторів навчальних закладів повинні бути самостійними (окремо від учителів);
- опрацювання менеджментської тематики в колі однодумців знімає страх виглядати некомпетентним з різних питань управлінської діяльності (спеціальної освіти для директорів у нас ще не запроваджено).

Попереду в програми є ще декілька завдань: залучати до активніших проявів громадянської позиції нових випускників програм обмінів, заохочувати до підготовки нових проектів «старих» випускників, створювати умови для обміну досвідом тренерів, які працюють на семінарах програми «Педагогічні інновації», відстежувати конкретні результати учасників (через участь в учнівських проектах та учительських ініціативах, нових проектах та ідеях, у підготовці методичних доробок).

Отже, перед випускниками програм постають важливі питання. Які семінари-тренінги найуспішніші і мають дієвий вплив на аудиторію? Як зробити так, щоб цей досвід став початком твор-

чого ланцюга ідей та поширився далі, а не зійшов нанівець з самого початку? Що саме слухачі визначають як ключ до успіху тренінгу? Як зацікавити Міністерство освіти і науки України і залучити його до спільної роботи? Всі ці конструктивні питання можуть стати початком серйозної та важливої роботи і нових проектів. Тим більше, що деякі відповіді на них можна знайти, уважно проаналізувавши анкети слухачів. Неодноразово учасники тренінгів підкреслювали важливість та інноваційність ідеї, цікавий досвід, нетиповий підхід та ноу-хау, що збуджують творчість, чітку систематизацію матеріалу, доступність і стислість теоретичної частини, яка пояснює сутність проблеми, і, безумовно, практичність матеріалів, їх зв'язок з повсякденним життям. Особливе місце у відгуках відводиться й особистості тренера, його неординарності, високому професіоналізму, вмінню з легкістю керувати процесом пізнання, манері спілкування. Саме тренер є відповідальним за те, чи його досвід житиме і поширюватиметься, спонукатиме до пошуків, розвиватиме креативність. Адже він створює атмосферу творчості і накручує її пружину. Дуже часто учасники тренінгів з емоційним захопленням характеризували роботу тренерів: *«Шалені враження щодо методики викладання!»*; *«...її робота – школа майбутнього»* (Дніпропетровська обл.).

Аналіз опрацьованих анкет та іншої документації конкурсу «Педагогічні інновації» засвідчив високий рівень результативності та ефективності.

По-перше, змінюються погляди і підходи до системи підвищення кваліфікації в педагогічному середовищі України. Учасники навчальних семінарів, з якими працюють тренери програми «Педагогічні інновації», вимагають активних методів і форм роботи на курсах підвищення кваліфікації в інституціях, що їх проводять.

По-друге, адміністратори шкіл дедалі частіше стають ініціаторами проведення семінарів-тренінгів у своїх школах із залученням місцевих ресурсів.

По-третє, вимальовуються географічні центри «систематичного навчання» різних категорій педагогів і чітко видно ті регіони, у яких учителі мають внутрішній потяг до нового. Щоправда, є і пасивні області, в яких і досі не шукають джерел нового досвіду та контактів.

На закінчення щиро хотілося б подякувати всім тим небайдужим особистостям, які спромоглися зробити корисним перебування на навчанні своїх колег – спробували знайти і запросити тренерів, поволонтерити заради цікавого і результативного спілкування. Не зупиняйтеся – наша програма не єдина можливість для обміну міжнародним досвідом! Шукайте можливості і будуйте своє професійне середовище на засадах сучасних підходів та цікавих можливостей!

Мрії збуваються

Сергій МУРЗАКОВ,
директор Яснополянської ЗОШ
I–III ступенів Червоноармійського району
Житомирської області

Ще влітку у «Віснику програм шкільних обмінів» Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні було оголошення про те, що благодійна організація «Вчителі за демократію та партнерство» за підтримки видавництва педагогічної літератури АПН 8–13 серпня 2004 р. проводить літню школу-семінар для директорів загальноосвітніх навчальних закладів з основ освітнього менеджменту «Підготовка керівників шкіл до змін в діяльності навчального закладу». Була мрія стати учасником школи-семінару, але посада директора не завжди дозволяє мріям втілюватися.

Але цій мрії судилося збутися, оскільки в січні цього року я отримав запрошення для участі в семінарі «Вступ до освітнього менеджменту "Підготовка директорів шкіл до управління змінами у діяльності освітнього закладу"», який проводився благодійною організацією «Вчителі за демократію та партнерство», зокрема її організаторами і тренерами Оленою Пометун та Ігорем Сущенком.

Семінар на 6 днів зібрав директорів зі шкіл Житомирської області, різних за віком, стажем роботи, поглядами й переконаннями, але об'єднаних любов'ю до учнів, своєї школи, нашої України.

Водночас це був семінар не директорів, а однодумців, які об'єдналися для успішної роботи та навчання, і маючи на меті подолання стереотипів, які склалися щодо директорів: мовляв, директор – це консерватор і сноб (сільська школа – міська школа, 2000 учнів – 150 учнів, директор зі стажем – молодий директор). Але на те вони й стереотипи, щоб їх ламати.

З самого початку роботи важко було збагнути, чи наші очікування виправдаються. Але вже перші хвилини засвідчили, що, незважаючи на всі розбіжності думок учасників семінару, переважна більшість побажань збіглася.

Колектив однодумців, друзів, ентузіастів, творчих особистостей, поетів, філософів, гумористів опанували коло таких питань:

- розвиток комунікативних навичок директора школи, трансформація конфліктів, ролі керівника, тайм-менеджмент у роботі керівника школи, усвідомлення особистого стилю керівника та потреби в його змінах;
- фрагменти теорії менеджменту: складові успішної організації, підходи до вироблення місії і стратегії розвитку навчального закладу, команда як основа організації ефективної діяльності;
- планування діяльності школи, вироблення управлінського рішення шляхом організації колективної діяльності;
- розробка моделі школи, яка змінюється, розробка програми розвитку свого навчального закладу на поточний рік;
- маркетингова діяльність навчального закладу, франдрейзинг, залучення волонтерів.

«Ваші враження від семінару?» – просте запитання наприкінці навчання поставила Олена Пометун. І почула відповіді: «Ґрунтова дорога з "вибоїнами"»; «Коло однодумців, які йдуть в одному напрямку»; «Рольова гра»; «Ринок – щоб узяти, треба віддати»; «Контрастний душ»; «Вітер борей – вітер зефір»; «Гра серйозними речами, в якій я хочу не програти»; «Вогнище»; «Скульптор з молотком»; «Модель майбутньої Верховної Ради, де ми толерантно приймаємо рішення»; «Рятівне коло»; «Сім'я»; «Теплий подих весняного вітру»; «Ключ гусей»...

Це – підсумок багатогодинної праці учасників семінару. А можливо, як сказав один з учасників семінару, «лайнер, який ріже хвилі, що є стереотипами, які й зламає цей лайнер». Це семінар не тільки навчання, а й семінар здійснених мрій, руйнації стереотипів, співпраці, дружби, взаємодопомоги і підтримки.

На сьогодні ще важко оцінити цей семінар, коло питань надто велике, але є впевненість, що він зруйнував стереотипи нашої професії, і ми, ознайомлені тепер з основами освітнього менеджменту, розробимо таку модель закладу, яка підготує особистість, здатну побудувати громадянське суспільство в Україні.

Нові видання з громадянської освіти

Ольга ПЕДАН-СЛЄПУХІНА,
голова Львівського осередку
Всеукраїнської асоціації «Нова Доба»,
випускниця програми «CIVITAS Exchange»

У квітні 2005 р. у видавництві «Українські технології» побачив світ новий навчально-методичний посібник з громадянської освіти для вчителів та учнів середніх загальноосвітніх навчальних закладів **«Мистецтво жити в громаді»**.

Посібник створений учителями-практиками, членами Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» в рамках програми обмінів педагогічних та наукових працівників «CIVITAS Exchange» (Проект «Інтеграція громадянської освіти у навчально-виховний процес») та виданий на кошти Державного департаменту США, Бюро освітніх та культурних справ. Автори посібника – Сергій Буров, Ольга Педан-Слєпухіна, Олена Жадько, Любов Шашура – здійснили навчальну поїздку в штат Алабама, де за допомоги партнерів з Центру права та громадянської освіти при Семфордському університеті працювали над матеріалами, що ввійшли до посібника.

Матеріали, що пропонуються в книзі «Мистецтво жити в громаді», можуть бути використані для навчального або факультативного курсу з громадянської освіти, а також для позакласної виховної роботи. Даний курс має на меті інтеграцію громадянської освіти у початковий процес ознайомлення учнів середньої школи з питаннями правознавства у сфері життя і діяльності місцевої громади.

Ставлення до такого явища, як громада, в сучасному українському житті неоднозначне. Стереотипним є розуміння громади як пережитку минулого, коли люди були скуті звичаєм кругової поруки. За сучасним законодавством України, громади визначаються формально як населення певної території. Громад у їхньому традиційному розумінні як об'єднань активних громадян, що спілкуються між собою, вирішуючи важливі питання місцевого життя, в нашій країні існує ще дуже мало. Соціального досвіду життя в громаді більшість громадян України не має. Нині вкрай необхідно змінити стан речей, відродити місцеві громади і повернути їм

їхню вирішальну роль у повсякденному житті. Виконати це нелегке завдання можна, зокрема, проводячи просвітницьку роботу серед дорослих та дітей. Питання про реформу всієї системи місцевого самоврядування України в наш час є дуже актуальним і розглядається на найвищому державному рівні. Однак ніякі закони й розпорядження згори не здатні змінити нічого, поки змін не захочуть самі люди, поки місцеві громади активно не включаться у цей важливий процес.

Заняття нового курсу спрямовані на формування у школярів навичок громадянської компетентності та правової культури. Кожне заняття є окремою, завершеною за тематикою і змістом частиною курсу. Однак усі вони об'єднані наскрізними ключовими ідеями:

- людина завжди є членом великої чи малої громади;
- мистецтво жити в громаді є засобом формування і розвитку громадянського суспільства: **особа – громада – громадянське суспільство**;
- поєднання юридичного і морального аспектів у вирішенні питань місцевої громади;
- в основу кожного заняття покладено практичну діяльність;
- кожне заняття може стати початком проекту громадянської дії.

Усі види розумової і практичної діяльності, передбаченої програмою курсу, спрямовані на вироблення продуктивного співробітництва між молоддю, батьками, зацікавленими громадянами та представниками місцевого самоврядування, на широке інтегрування молоді в життя місцевої громади.

Завдання курсу:

- ознайомити учнів з основами законодавства України, що стосуються життя в громаді;
- забезпечити розуміння і засвоєння школярами основних цінностей і понять громадського життя;
- розвивати в учнів навички соціальної активності, бажання брати участь у житті громади, стимулювати прагнення учнів до активних громадянських дій;
- сприяти усвідомленню важливості кожної особи в житті громади на прикладі сім'ї, неформальної і формальної групи, шкільного самоврядування, місцевої територіальної громади тощо.

Матеріали курсу структуровані за принципом концентрів. Центром кожного заняття залишається особа, яка є головною складовою будь-якої малої чи великої громади. Навчальна програма побудована за принципом поступового залучення молодого громадянина до справ громади – від найближчого оточення до територіальної громади. На кожному з таких етапів учні дізнаються, якою може бути роль особи в житті громади, і вчаться діяти практично. Заняття має чітку мотиваційну структуру і для досягнення цілей передбачає такі чотири елементи:

1) понятійний рівень – учні можуть побачити проблему, сформувати початкове дефініційне поняття про неї;

2) рівень розуміння – учні знайомляться зі змістом, сутністю, механізмом, функціями явища, що вивчається;

3) рівень визначення потреби – дає змогу з'ясувати для чого, чому і як дані знання і вміння можуть бути потрібні учневі;

4) творчий рівень – надає можливість на практиці застосувати знання про проблему, яка вивчається: що учень може використати і що робитиме далі в цьому напрямі.

Оскільки навчальний курс спрямований на вироблення навичок громадського життя, в його основу покладені інтерактивні методики – коли в роботі задіяні й співпрацюють у виконанні завдань більшість або всі учні. Досягнення мети кожного заняття забезпечується завдяки алгоритмічній структурі робочих матеріалів. Кожне питання, кожен вид активності розписаний в посібнику для вчителя у вигляді простих і конкретних ***кроків***. Виконуючи їх, навіть малодосвідчений учитель зможе провести заняття на належному рівні. А досвідчений учитель запропоновані у посібнику вправи зможе наповнювати своїм змістом, використовувати методи, які вважає доречними.

Зазначений навчальний курс спирається на чітко визначену юридичну базу. В доступній для середніх школярів формі подаються витяги з таких законодавчих актів України, як Конституція України, Закони України «Про місцеве самоврядування», «Про об'єднання громадян», «Про органи самоорганізації населення», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про звернення громадян», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про охорону дитинства», «Про власність», «Про інформацію», «Про рекламу». В курсі використано також витяги з деяких міжнародних документів, а саме Конвенції ООН про права дитини, Європейської хартії місцевого самоврядування.

Посібник до курсу «Мистецтво жити в громаді» вміщує такі 4 частини:

1) програма курсу «Мистецтво жити в громаді»;

2) плани занять і методичні рекомендації для вчителя;

3) робочі роздавальні матеріали для учнів;

4) опис практичного досвіду учнів США і України.

Учителі України, учасники щорічної конференції ВА «Нова Доба», яка проходила в Київському будинку вчителя 8 квітня 2005 р., вже одержали книжки «Мистецтво жити в громаді» і мали змогу познайомитися з матеріалами посібника.

Ресурсна підтримка впровадження і поширення громадянської освіти — це важливо

Ірина КОСТЮК,
вчитель-методист ЗОШ № 2 м. Новий Розділ Львівської області,
член правління ВА «Нова Доба»,
випускниця програми «CIVITAS Exchange»

Щоразу, коли я буваю на конференціях чи семінарах, присвячених громадянській освіті, згадую українську казочку про двох мишенят Крутя і Вертя та Півника. Ліниві миші ніяк не могли дочекатися, коли ж буде результат нелегкої хліборобської праці Півника, і після кожного пояснення, що треба зорати, засіяти, зібрати врожай, змолоти і т. д., наївно запитували: «І що, вже можна їсти хліб?» І були вкрай незадоволені тривалою, послідовною, марудною, на їхній погляд, процедурою, результат якої залежить від надто багатьох чинників.

Чесно кажучи, я не знаю, як персоналізувати героїв казочки у непростій роботі з розвитку громадянської освіти в Ураїні. Зрештою, це й непотрібно. Як на мене, то скільки б ми не «орали і сіяли», «ліпили і пекли», полічити «готові паляниці» непросто. Зрозуміло й те, що кожна зустріч людей, котрі натхненно впроваджують громадянську освіту в українську освітню практику,– це той крок, без якого неможливо просуватися далі.

7–8 червня 2005 р. у Києві відбулася зустріч представників Міністерства освіти і науки України, Європейської Комісії в Україні, Cambridge Education Group, АПН, ІППО, громадських організацій, що працюють в освіті, інших зацікавлених осіб. Ця робоча зустріч завершила підготовчий етап нового проекту з розвитку громадянської освіти в Україні. Як заявлено організаторами, основна мета проекту «Громадянська освіта – Україна» полягає в ресурсній підтримці впровадження й поширення громадянської освіти як наскрізної змістової лінії навчальних предметів та окремого предмета в загальноосвітніх навчальних закладах України. Проект має на меті розроблення навчальних посібників, розподілення їх серед пілотних загальноосвітніх навчальних закладів, інститутів післядипломної педагогічної освіти, педагогічних університетів, зміцнення мережі освітянських асоціацій та спілок.

У документі під назвою «Адаптаційний звіт» зазначені такі конкретні цілі проекту:

- розробити навчальну програму з громадянської освіти;
- розробити курс громадянської освіти для університетів та інститутів підготовки та перекваліфікації вчителів;
- адаптувати матеріали з громадянської освіти для дітей з особливими потребами;
- надавати сприяння українським недержавним організаціям у сфері громадянської освіти;
- підтримувати позакласні види діяльності з розвитку демократії.

Такі важливі завдання потребують організаційних, інтелектуальних зусиль багатьох людей. Під час обговорення у шести робочих групах та під час пленарної роботи неодноразово зазначалося, що проект не починається з «чистого аркуша». Громадянська освіта як предмет за вибором уже існує, є декілька навчальних програм, також існують національні програми, навчальні посібники для вчителів і учнів. Вони розроблялися в рамках різних попередніх ініціатив у галузі громадянської освіти, зокрема проекту «MATRA», який здійснювався за фінансової підтримки Нідерландів, та Трансатлантичного проекту «Освіта для демократії в Україні», що фінансувався Європейським Союзом та США. У роботі важливо спиратися на ці та інші ініціативи, а також на ті матеріали для вчителів та учнів, які вже використовуються, щоб забезпечити безперервність та координованість.

Окрім констатації тяглості процесу впровадження ГО в Україні, зазначення наявного досвіду дає змогу перейти до виконання одного з важливих завдань проекту «Громадянська освіта – Україна»: вивчення всіх напрацьованих матеріалів, оцінка їх ефективності, актуальності, затребуваності сучасною школою. Певна річ, ця робота потребує змістовного й вивіреного аналізу. Спробую лише окреслити коло матеріалів, готових для використання. Читачі вже знайомі з такими навчальними комплектами, як «Ми – громадяни України» (9–10 кл.), «Громадянська освіта» (9–11 кл.), які є результатом вищезазначеного проекту «Освіта для демократії в Україні». Однак окрім цих відомих, по суті, підручників, існує значна кількість матеріалів, які можуть допомогти вибудувати певну вертикаль курсів/предметів для школи. Видані різними організаціями ці курси навіть без упровадження суспільно-гуманітарного профілю у старшій школі дозволять визначити громадянську спрямованість школи. До речі, більшість освітян, що так чи інакше задіяні в громадянську освіту, твердо переконані, що курс ГО має бути обов'язковим незалежно від обраного школою профілю. Адже і «лірики», й «фізики» мають бути готовими до розбудови та функціонування громадянсь-

кого суспільства, не кажучи вже про реалізацію прав та обов'язків. Наприклад:

7–8 кл.– «Мистецтво жити в громаді» *(С. Буров, О. Жадько, О. Педан-Слєпухіна, Л. Шашура, В. Дяків)*[1];

8 кл.– «Практичне право» *(О. І. Пометун, Т. О. Ремех, І. М. Гейко)*[2];

9–10 кл.– «Ми – громадяни України» або «Громадянська освіта» для 9–11 кл.;

8–12 кл.– «Європейські студії» *(Ю. Бицюра, О. Васильєва, Ю. Комаров, О. Реута, А. Сиротенко, Ф. Степанов, Л. Топчій)*[3].

Для того щоб задіяти цю вертикаль, достатньо виділити по 0,5–1 год. (залежно від потреби та можливостей кожного навчального закладу) з варіативної частини навчального плану. До речі, змістові лінії цих курсів хоч і переплітаються, однак не повторюються. Але вчителі, залучені до діяльності «Нової Доби», а також інші зацікавлені освітяни знають і інші видання, підготовлені різного часу для позакласної діяльності, зокрема «Методичні поради для консультанта учнівських проектів акції "Громадянин"»; інформаційно-методичні матеріали «Молодь обирає майбутнє»; розповсюджені на п'ятнадцяти семінарах у всіх частинах України матеріали проекту «Навчання толерантності. На прикладах історії Голокосту». Матеріали посібника «Мистецтво жити в громаді» за відсутності урочного навчального часу можуть бути використані й класними керівниками, педагогами-організаторами для спеціальних занять. Адже такі теми, як «Я в сім'ї, в родині», «Добросусідство», «Мої однолітки: спілкування, повага, лідерство», «Мій клас – моя громада» та інші надзвичайно потрібні сучасним підліткам. Зрештою, як і вчителям, що відчувають певні труднощі у спілкуванні зі своїми учнями, у плануванні та наповненні реальним змістом виховної роботи. Допоможуть у цьому й матеріали нового посібника «Живи за правилами», що готується до друку ВА «Нова Доба» та призначений для учнів 7–8 кл.

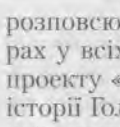

Для позакласних занять з навчання демократії також дуже корисні матеріали методичного посібника «Кроки до демократії» *(О. Пометун, Т. Ремех, Е. Ламах)*, що вийшов окремим виданням, а також матеріали проекту «Партнерство школи і міліції в правовій освіті підлітків», підготовлені благодійною організацією «Вчителі за демократію та партнерство».

У комплекті інтегрованого курсу «Європейські студії» є окремий посібник для позакласної роботи «Як організувати шкільний євроклуб». І хоча дехто вважатиме цю діяльність тематично не «чисто» громадянознавчою, хочу заперечити. Форми роботи, які пропонуються в цьому курсі та рекомендаціях щодо позакласної роботи, стимулюють критичне мислення, самостійні судження, колективну пошукову діяльність, розуміння багатоманітності та полікультурності навколишнього світу. Ця тематика є однією з першочергових, виходячи із завдання повноцінної інтеграції нашої країни у Європу.

Посібник «Історія для громадянина», що також підготовлений силами ВА «Нова Доба», є до певної міри унікальним. Адже він подає необхідну інформацію про те, яким чином впроваджувати інтегрований громадянознавчий підхід у діючу систему викладання історії. Цінним є не лише те, що пропонуються матеріали для викладання історії починаючи з 6 класу, а й те, за допомогою яких методів, засобів, технологій може бути досягнута поставлена мета. Автори посібника (П. Вербицька, В. Горбатенко, Л. Середяк, Г. Фрейман, А. Ковтанюк) мають на меті: стимулювати вчителів до реформування власного процесу викладання історії на громадянознавчих засадах; показати, яким чином відбувається інтеграція ідей громадянської освіти у процес викладання історії; спираючись на досвід вчених та вчителів, запропонувати практичні поради щодо ефективного використання інноваційних педагогічних технологій у навчальному процесі. Посібник вміщує такі розділи: «Сучасні можливості і потреби наповнення історії громадянським змістом»; «Базові (опорні) поняття громадянської освіти та їх застосування на уроках історії»; «Таблиця базових понять історії та громадянської освіти»; «Методи, прийоми і форми практичної реалізації інтеграційного підходу на уроках історії»; «Активні та інтерактивні технології навчання».

Окремо слід зазначити, що неоціненним ресурсом є публікації бюлетенів «Права людини», «Громадянська освіта», що розсилаються Харківською Правозахисною Групою як в електронному вигляді, так і брошурами, за що їм щира вдячність. Це розробки, опубліковані окремими виданнями, а також ті, матеріали яких не завжди є доступними, як-от «Азбука прав людини» в рамках проекту «По-іншому про права людини», «Партнерство школи і міліції в правовій освіті підлітків», «Буквар скаржника» та багато інших. І хоч поки що більшість учителів не використовують інтернет-ресурси при підготовці своїх занять, однак сама їх наявність дає надію на консолідацію зусиль усіх людей, що працюють у галузі громадянської, демократичної освіти, а також на те, що різноманітні проекти, які реалізувалися, реалізуються і реалізуватимуться в Україні, все ж таки матимуть результат: реальну готовність молодого покоління взяти на себе розбудову громадянського суспільства, в якому проблеми не розколюватимуть його за будь-якою ознакою, а розв'язуватимуться політично грамотно й відповідально.

---

[1] Новий навчально-методичний посібник, підготовлений у рамках спільного проекту «Нова Доба» – програма «CIVITAS Exchange».

[2] Щиро вітаю колег з благодійної організації «Вчителі за демократію та партнерство», чий курс «Практичне право» визнаний як обов'язковий у 12-річній школі.

[3] Інтегрований курс «Європейські студії» підготовлений у рамках спільного проекту МФ «Відродження» та АКШУ м. Києва і містить навчальний посібник для учнів, рекомендації для вчителів, методичні рекомендації для позакласної роботи.

Суспільний діалог навколо освіти. Результати громадських дискусій

Олег ПРОЦАК,
директор ЛМГО «Центр освітньої політики», м. Львів

Ідіть до людей...
Живіть з ними...
Вчіться в них...
Любіть їх.
Почніть з того, що вони знають...
Будуйте з того, що вони мають...
Але з найкращими лідерами...
Коли роботу зроблено...
Завдання виконано...
Люди скажуть...

Лао Цу (Китай), 700 р. н. е.

«Ми зробили це самі!»

Потенціал будь-якої демократичної країни визначають освічені й усебічно розвинуті особистості. Саме вони мають найкращі шанси збудувати демократичне і стабільне суспільство, де кожен зможе розвинути свої здібності, зробити свій внесок у суспільний розвиток і водночас відчути себе частиною спільноти.

Освіта здатна стати для будь-якої країни ефективним засобом інтелектуальної, моральної і політичної єдності суспільства. Виклики, які постали перед сферою освіти в XXI сторіччі,– рівний доступ до якісної освіти, навчання впродовж життя, рух до суспільства знань,– ставлять нас в умови спільної відповідальності влади, громади і кожного громадянина зокрема. Проблеми будь-якого навчального закладу мають стати спільними для усіх членів спільноти. Тільки творча співпраця школи та громади може виплекати культуру індивідуальної та колективної суспільної відповідальності й закласти міцні основи громадянського суспільства.

Роки незалежності України проходять під гаслом постійних змін, особливо у сфері освіти. Як це у нас звичайно трапляється, ініціатива йде згори, а відповідальність за її впровадження лягає на плечі директорів навчальних закладів, учителів, учнів. Така схема цілком може працювати, але за двох умов:

1) якщо ініціатори змін в освіті враховують думки та очікування своїх підлеглих та громадськості;

2) якщо дії влади викликають довіру з боку суспільства.

Досі ці умови не виконувалися, тому й усі новації в освіті наштовхувалися на тихий спротив освітян та суспільства. На законодавчому рівні держава декларувала свою готовність долучити до формування та реалізації освітньої політики громадськість. Гасло про перехід до державно-громадської системи управління освітою навіть увійшло до Національної доктрини розвитку освіти. На різних рівнях з різним успіхом почали запроваджуватись окремі форми громадської участі. Окремі стратегічні освітні документи перед ухваленням почали виноситися на громадські обговорення. Однак є непоодинокі випадки, коли поправки та зауваження, які виникали під час цих дискусій, зовсім не відображалися в остаточній версії документа.

Обговорюючи причини не надто ефективної співпраці з громадськістю, представники влади зазвичай вказують на низький рівень громадської активності. Недавні події в Україні показали, що це не зовсім так, вселили віру в те, що громада може домогтися свого. Може протиставити владній бюрократії свою організованість і волю у відстоюванні правди. Хочеться вірити, що народ піднявся з колін і тепер зможе чітко сформулювати свою думку й обстоювати її.

Одне з найважливіших завдань нинішнього часу – подолати бар'єр, який був між громадою і владою досі, а також не дати представникам нової влади спокуситись усіма привілеями, доступ до яких відкривається з високих кабінетів.

Низка українських освітніх громадських організацій розпочали дискусію про можливі механізми взаємодії влади і громади, її окремих представників для ефективної співпраці. Упродовж березня – квітня цього року в рамках проекту «Громадська підтримка освітніх ініціатив», який виконує Центр освітньої політики зі Львова за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні, відбулися круглі столи на тему «Виконавча влада та громада в системі української освіти: від подолання недовіри до ефективної співпраці». Організатори запропонували учасникам дискусій обговорити, як практично відбувається реалізація положень про запровадження державно-громадського управління освітою, та спільними зусиллями сформулювати побажання, що належало б зробити, щоб громада мала реальний вплив на ухвалення рішень у сфері освіти на всіх

етапах цього процесу, а влада могла розраховувати на суспільну підтримку своїх починань.

Такі заходи відбулися в різних регіонах України: Тернополі, Рівному, Кам'янці-Подільському, Чернігові, Житомирі, Ужгороді, Донецьку, Харкові, Полтаві, Дніпропетровську. Окрім освітян, до дискусій було запрошено представників учнів, батьків, громадських організацій, працедавців – усіх, кого хвилює стан української освіти.

У кожному місті обговорення проходили порізному. Для багатьох круглий стіл став нагодою для публічного обговорення проблем, які накопичилися у відносинах між владою та громадою міста: вчителів та директорів шкіл, батьків та директорів шкіл, директорів шкіл та виконавчої влади.

У частині «Взаємні шпигачки» учасники обмінялися закидами з приводу непорозумінь, які нерідко трапляються у спілкуванні між місцевим освітянським керівництвом та представниками громадськості. Постали питання непрозорості у присвоєнні працівникам освіти звання «заслужений», реорганізації навчальних закладів без урахування думки громадськості, добровільно-примусового залучення учнів до організації різноманітних заходів. У свою чергу влада закидала своїм опонентам, що вони неорганізовані, віддають перевагу критиці, а не продуктивній співпраці, не використовують навіть тих можливостей впливу, які зараз надає їм чинне законодавство. Дискусії проходили жваво, інколи аж надто емоційно. Масла у вогонь підливали ще свіжі спогади про недавню бурхливу виборчу кампанію.

Наступний блок круглих столів учасники присвятили з'ясуванню причин не надто ефективної співпраці між виконавчою владою та громадою. Причини ці для багатьох регіонів виявилися спільними:

• у суспільстві немає реального зацікавлення освітою, немає бажання брати активну участь у розв'язанні проблем, відсутні цінності освіти;

• влада самодостатня, не намагається залучати громадськість до вирішення важлих справ, не цікавиться думкою громади, але водночас обмежена у своїх матеріально-фінансових можливостях;

• громадськість пасивна, залякана, її представники не обізнані зі своїми правами та обов'язками, особливо це стосується вчителів, які бояться втратити своє робоче місце;

м. Кам'янець-Подільський. Дискусії за кавою

м. Кам'янець-Подільський. Презентація експерта

• перешкоджає негнучка централізована система управління освітою, побудована на принципах колишньої командно-адміністративної системи;

• у містах немає розроблених стратегічних планів розвитку освіти, у яких узгоджувалися б інтереси різних сторін;

• незначна кількість громадських організацій, які працюють у сфері освіти; часто вони слабкі та пасивні, не можуть знайти спільної мови навіть між собою;

• керівні освітянські кадри не підготовлені до роботи з громадськістю та ЗМІ;

• преса здебільшого формує у громадян негативний образ освітян та української системи освіти в цілому;

• досі не розроблено науково-обґрунтованих дієвих механізмів залучення громадськості до управління освітою на різних рівнях;

• діяльність влади на всіх рівнях недостатньо прозора, бракує доступу до елементарної інформації.

Усі без винятку погоджувалися, що перехід до державно-громадської форми управління освітою ще не відбувся ні на загальнодержавному рівні, ні на місцевому. Нинішній стан справ у системі освіти більше відповідає імітаційній, подекуди символічній, аніж реальній участі громадян в управлінні освітньою сферою.

Що ж можна зробити, щоб змінити ситуацію на краще? Тут усі регіони також одностайні у своїх пропозиціях:

• передусім надати розвитку освіти пріоритетного напряму державної політики;

• опрацювати механізми реалізації положень про державно-громадське управління освітою;

• розвивати інституції, які б передбачали делегування певних повноважень громаді;

• при реформуванні освіти враховувати специфіку регіонів, консультуючись із ними при підготовці змін;

• розробити та впровадити систему оцінювання діяльності освітніх керівників та вчителів учнями, студентами, батьками;

• практикувати звіти закладів освіти, органів управління освітою перед місцевими громадами;

• розробити методику співпраці школи з батьками;

• опрацювати методичні рекомендації щодо організації роботи окремих механізмів громадської участі: громадських рад при управліннях освіти, опікунських рад при навчальних закладах, органів і структур самоврядування педагогів, батьків та учнів тощо;

• розробити та запровадити в системі навчання, підготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти спецкурс «Державно-громадське управління освітою»;

• збільшити представництво освітян в органах представницької влади;

• формувати освітні спільноти на рівні шкіл (вузів);

• активно запроваджувати соціальне партнерство;

• співпрацюючи із ЗМІ, формувати позитивний образ української освіти;

• запроваджувати інструменти багатостороннього обміну інформацією.

м. Рівне. Роздуми у групах

Більшість учасників відзначали, що така форма роботи, як круглий стіл, потрібна. Треба залучати різні верстви громадян до дискусій навколо освіти та привчати людей до немітингових форм обговорення. Організатори обговорень у містах постаралися, щоб кожен захід завершився якоюсь конкретною домовленістю. Дехто взявся за створення громадських рад з питань освіти при міському голові чи управлінні освіти, інші ухвалили провести подібні дискусії у навчальних закладах, щоб ідентифікувати проблеми освіти в місті.

Слід зазначити, що формат круглого столу виявився оптимальним не для всіх. Прагнучи одержати практичні результати від дискусії, наші партнери ввели у програму заходу елементи інтерактивного спілкування – мозковий штурм, роботу в малих групах тощо. Це збільшило тривалість обговорення, зате напевне відповідало очікуванням учасників, які своєю наполегливістю спростували тезу про низьку громадянську активність у суспільстві. Безумовно, просто дискусій про проблеми недостатньо, слід наполегливо працювати над шляхами виходу з них. Для кожного завдання є відповідний формат роботи, який приводить до максимальної ефективності. Ці дискусії слід розглядати лише як перший крок, завдяки якому ми поступово просуваємося по «драбині» громадської участі в управлінні освітою. Попереду – наступні щаблі!

На завершення хочу висловити подяку нашим партнерам по мережі освітніх громадських організацій, які взялися за організацію та проведення круглих столів у своїх містах:

Асоціації творчої освіти «Дивосвіт» з м. Дніпропетровська;

Інноваційно-дослідницькому центру «Альянс» з м. Донецька;

Новоград-Волинському громадському об'єднанню «Співробітництво для прогресу» з Житомирської області;

Асоціації сприяння культурі та освіті «ЛІК» з м. Ужгорода;

Полтавському обласному інституту післядипломної педагогічної освіти;

«Асоціації шкіл-партнерів» з м. Рівного;

Асоціації керівників навчальних закладів м. Тернополя;

Громадській організації «Освіта за демократію» з м. Харкова;

«Центру освітньої політики» з м. Кам'янця-Подільського Хмельницької області;

Громадській організації «Молодіжна альтернатива» (МАРТ) з м. Чернігова.

Новий досвід нам потрібен!

Майя ВАРШАВСЬКА,
голова Миколаївського обласного осередку Всеукраїнської асоціації «Нова Доба»

Гортаючи сторінки «Вісника», ловила себе на думці – часопис потрібен, тому що, крім змістовного наповнення, а це головне, є багато матеріалу інформаційного характеру. І я відчула потребу розповісти про дуже вдалу справу – проведення тренінгу. Вже три роки освітяни міста Миколаєва та представники області мають можливість завдяки міні-грантам оволодівати новими сучасними технологіями. Я все думала, в якій формі розповісти про це, як передати атмосферу напружених і водночас дуже цікавих днів. Тон задала пані Наталія Єремеєва. У «Віснику» № 18 2003 р. була надрукована стаття «Кому потрібен новий досвід?», яка підбивала підсумки використання міні-грантів у 2003 р. Мене зацікавив знак питання в назві статті, і я стверджую: новий досвід потрібен! Для мене 2003 рік був важливий: ми вперше в місті проводили тренінг. Скільки було турбот, організатори повинні були навчитися різних речей... Але ж вдалося!

У лютому 2005 р. освітяни міста втретє (!) отримали міні-грант Відділу преси, освіти та культури Посольства США «Педагогічні інновації». Організація тренінгу є результатом взаємодії всіх зацікавлених сторін: науково-методичного центру м. Миколаєва, обласного осередку Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба», Миколаївського юридичного ліцею, і тренінг був утілений у життя завдяки наданому гранту. Мета тренінгу – практичне застосування освітніх інноваційних технологій. Результат – ознайомлення 56 учителів міста та області з технологіями роботи з візуальними джерелами, оволодіння прийомами розвитку критичного мислення.

Тренінг проводився за темою: «Робота з візуальними джерелами інформації на уроках історії як засіб розвитку пізнавальних здібностей та критичного мислення учнів». Чому організатори обрали саме цю тему? В останні роки стали помітними зрушення у підходах до вивчення суспільних дисциплін, зокрема історії. Зміни в методологічних підходах до навчання учнів переносяться з площини знань у площину вмінь досліджувати історію, знаходити закономірності та пояснювати їх, доходити певних висновків та обґрунтовувати власну точку зору, що потребує навчання вчителів, які повинні оволодіти прийомами роботи з джерелами. Відомо, що візуальні історичні джерела найменшою мірою використовуються нашими викладачами на уроках історії, тому тема тренінгу для вчителів м. Миколаєва та області була актуальна. Важливою завжди є робота тренерів, тому що вони як добрі вчителі намагаються донести своє розуміння проблеми та поділитися своїми навичками з іншими. Високий професіоналізм тренерів Всеукраїнської асоціації вчителів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» Наталії Голосової та Ірини Костюк відзначили учасники семінару.

На семінарі я знову відчула, що обрала правильний фах. Мені дуже приємно спілкуватися з розумними, досвідченими людьми, самій набувати досвіду і майстерності. Я ще раз пересвідчилася в тому, що «historia – est magistra vitae». Я отримала велике задоволення і щиро вдячна організаторам та тренерам.

Сподіваюся на подальші зустрічі.

Червак Ганна Богданівна.

На этом семинаре снова и снова убеждаешься в том, что учиться и познавать новое необходимо всегда! Эти семинары помогают мне усовершенствовать методы и приемы обучения детей, для того чтобы не просто научить, а научить компетенции! Большое спасибо тренерам за их труд.

Мельничук Наталья Михайловна.

Очень хорошо, что на семинаре много теоретического, методического материала; лишний раз убеждаешься, что изучение истории невозможно без различных исторических источников, их анализа, а вместе с тем возникают глубокие эмоциональные переживания. Такие уроки надолго запоминаются. Очень хорошая организация семинаров – все четко выполняется, большой теоретический и визуальный материал и высокая квалификация тренеров.

Мавродиева Валентина Евгеньевна.

Слова благодарности и признательности. Очередной раз убеждаюсь – четкая организация – залог успеха, умение распределять время, чему стараюсь учить детей. Ценность – в теоретических, методических знаниях, поданных через практическую деятельность, т. е. сочетание теории с практикой дает хороший результат. Конечно, поглощение игрой всех участников, их интерпретация для себя. Огромная благодарность пани Ирине и организаторам семинара.

Дзюба Галина Викторовна.

Семінар чудовий як за організацією, так і за методичною роботою. Переконуєшся, що такі зустрічі просто необхідні для сучасного вчителя. Це стимулює роботу, урізноманітнює її, одержуєш внутрішнє задоволення, розумієш, що треба рухатися вперед.

Данилова Катерина Михайлівна.

Семінар дав великий обсяг інформації з методики використання візуальних джерел, співвідношення оцінювання за алгоритмом завдань до карикатури чи фотографії.

Це просто інтелектуальний вибух, величезне задоволення від спільної роботи і перспектив роботи вчителя. Чудова організація роботи семінару.

Корсун Майя Анатоліївна.

Від цього семінару я отримала багато нової інформації, практичних рекомендацій щодо роботи з візуальними джерелами інформації. Цей семінар дав мені можливість отримати задоволення від роботи на уроці в школі. Я думаю, що після уроків, які будуть проводитися за допомогою цих методів, задоволення від уроків історії отримають і учні.

Дубінка Людмила Петрівна.

Семінар дав дуже багато теоретичних знань, методичних доробок. А також: спілкування з професіоналами власної справи (тренерами), що розкриває можливості до власного самовдосконалення мене як учителя, та колегами з різних регіонів, що вириває вчителя з власної «золотої клітки» – класу. Велике інтелектуальне задоволення.

Качуровська Лариса Вікторівна.

Прийоми і навчальні стратегії, що допомагають учням усвідомити себе як особистість*

Наталя САМОЙЛЕНКО,
вчитель англійської мови,
випускниця програми «Українсько-американські премії за досягнення у викладанні»,
м. Севастополь

(Використання матеріалів і досвіду, набутих у результаті відвідування професійного семінару в університеті штату Монтана (США) й перебування в нашій школі викладача зі штату Оклахома (США) – переможця програми «Українсько-американські премії за досягнення у викладанні» Дебори Гівенс.)

На мою думку, процес навчання слід починати з оформлення кабінету, в якому передбачається вести уроки. Це, насамперед, створення затишного, комфортного приміщення, уникаючи яскравих фарб, використовуючи декоративні рослини і пейзажі, замість граматичних таблиць і правил – цитати (у даному випадку – англійською мовою), що допомагають дитині позитивно настроїтися не лише на урок, а й на весь день:

- *Teacher and students are hope for the future.*
- *I am an army of one (army doesn't lie in numbers, it lies in me).*
- *It is possible to be who you are.*
- *We never give up.*
- *Today – a reader, tomorrow – a leader.*
- *Time waits for no one, so don't waste it.*
- *The future is not something you enter (are waiting), the future is something you create...*

Важливою є налаштованість самого вчителя на урок, його віра в здібності дитини, створення атмосфери взаємної поваги і волі самовираження, «ситуації, в якій дитина просто не могла б не вчитися сама і робила б це із задоволенням» (Ш. Амонашвілі).

Адже головною метою навчання іноземних мов є виховання особистості, здатної вступати в міжкультурну комунікацію, а відтак створення моделі такої комунікації в класі. При цьому вчитель виступає в ролі представника іншої культури, його мова повинна бути максимально наближена до природної, емоційної мови іншого народу, бесіда з учнями повинна відбуватися «очі в очі». При аудіюванні слід використовувати автентичні тексти, записані носіями мови.

Відзначу, що реалізація такого підходу до процесу навчання вже дає свої реальні результати: психологічне тестування учнів 6-х класів показало повну відсутність негативного ставлення учнів до предмета «англійська мова».

Важливою умовою ефективності процесу навчання і розвитку усвідомленого ставлення до навчання є формулювання учнями індивідуальних цілей вивчення іноземної мови.

* Повний текст статті читайте на нашому сайті http://www.visnyk.iatp.org.ua.

Першим етапом є усвідомлення учнями конкретної індивідуальної мети вивчення іноземної мови, вироблення індивідуального шляху досягнення поставленої цілі. Учні підраховують, скільки часу вони реально присвячують вивченню даного предмета, скільки часу вони витрачають на різні види діяльності, включаючи вмивання, одягання, розваги тощо. Мета даного виду роботи – допомогти учням побачити реальну картину їхнього розпорядку дня й організувати його з максимальною ефективністю. Учні дають визначення **успішного учня** і за допомогою вчителя накреслюють шляхи досягнення високого рівня успішності, застосовуючи, наприклад, такі схеми:

What does a successful student says?

- I say 'no' to drugs
- I speak with respect
- I speak the truth
- My word is my pond
- Nothing is impossible
- Never give up
- I control my destiny
- Can you help me when I need help? I will be respectful.

What does a successful student carry?

- my agenda at all time
- my materials
- notebooks
- textbooks
- paper
- a plan for the future
- a watch to be on time

How does a successful student walk?

- with pride
- with confidence
- head up
- with a smile, because my future is bright
- with dignity
- I walk forward, always forward success

How does a successful student think?

- I want to be an honest student
- I have a future
- How can I do better
- I must be positive
- I must be on time
- Just do it!

Після цього (англійською мовою) кожен оформлює свій щоденник, що вміщує такі розділи, як «Personal notes», «Vocabulary section», «Word combinations and phrasal verbs», «Useful phrases», «Grammar section», «Word building». У розділі «Notes» учні записують номери телефонів друзів, пам'ятні дати, важливі справи.

Останнім часом багато вчителів дедалі частіше застосовують у своїй практиці методику навчання в співробітництві, складовою якої є ***метод проектів***. Метод проектів – це спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію). В основі проекту лежить яка-небудь проблема, завдання, вирішення яких вимагає дослідницького пошуку, самостійної діяльності учнів на уроці та в позаурочний час. Особливий **інтерес викликають міжнародні телекомунікаційні проекти.** Це навчально-пізнавальна творча діяльність учнів-партнерів, організована на основі комп'ютерних телекомунікацій, що мають спільну проблему, мету, погоджені методи, способи діяльності, спрямовані на досягнення результату. У предметі «Іноземна мова» метод проектів може використовуватися в рамках програмного матеріалу практично з будь-якої теми. Головне – сформулювати проблему, над якою учні працюватимуть у процесі роботи над темою програми.

Міжнародна освітня й ресурсна мережа I*EARN (http://www.iearn.org, російський сайт http://iearn.spb.ru/projects.htm) заохочує учнів краще зрозуміти життя на нашій планеті, брати участь у спільних дослідницьких, наукових і творчих проектах, розвивати допитливість і майстерність. Мережа об'єднує понад 3000 шкіл і молодіжних організацій у 70 країнах.

«Кола навчання» (Learning Circles)

«Кола навчання» – це проект, у якому на початку роботи учні й учителі поділяються на інтернаціональні команди й, працюючи разом, підтримують одне одного в групі для створення спільних міжнародних проектів на запропоновані учасниками теми. «Кола навчання» – потужне інтерактивне середовище викладання й навчання в об'єднаній команді, в якій проекти, створювані кожним класом, стають роботою всього «кола». Спільне завдання – підготовка публікації, що міститиме всі проекти. Оскільки «кола» передбачають групову роботу й специфічні види діяльності відповідно до чіткого розкладу, бажаючим взяти участь у роботі «кіл» необхідно відправити заявку про включення до проекту за два тижні до початку його роботи.

Кожного навчального року складається «коло» з десяти шкіл-учасниць, причому таких «кіл»

може бути небагато – залежно від кількості заявок. Відповідальний керівник проекту складає для вчителів докладний розклад і завдання на кожний тиждень.

Учні відповідають на запитання, пишуть огляди: «Мій клас», «Моя школа», «Моє місто». Потім обирають тему й пишуть есе, розсилаючи їх одне одному колективною електронною поштою, обмінюються думками, ставлять питання, вирішують проблеми. Такий проект допомагає більше довідатися одне про одного, позбутися забобонів. Ми почали реалізовувати його відразу після подій 11 вересня 2001 р. в Нью-Йорку. Коли діти спілкуються безпосередньо одне з одним, вони з'ясовують, як ставляться їхні однолітки до того, що відбувається у світі, яким бачать своє майбутнє, а вчителі допомагають їм розібратися у тих чи інших складнощах. Працюючи над проектом, ми, педагоги, спільно дійшли висновку: потрібно вчити дітей розумінню того, що на планеті живуть люди з різними світоглядами, існують країни з різним суспільним ладом. Наше гасло: *«Бути іншим – не значить бути поганим»*. Звичайно, наша робота – лише крихітний острівець на величезній планеті, але є надія, що в майбутньому ці діти не стануть стріляти й убивати одне одного...

У 2002–2003 рр. ми з учнями нашої школи взяли участь у міжнародному проекті «Кола навчання» зі школами із США й Великобританії за допомогою телекомунікації. У результаті цього проекту було створено електронні журнали «Питання й відповіді», «Подорож по країнах – учасницях проекту», шкільну веб-сторінку (www/sevschool.narod,.ru).

Спільно з учнями у школі було видано збірник. Ми набрали й віддрукували всі роботи, вмістили ілюстрації, оформили кожну сторінку, роздрукували, оправили. Звичайно, є сайт, де можна все це побачити. Але мало кому вдається підвести до комп'ютера чиновника освіти, директора школи, представника фонду. А книжечка – ось вона, завжди при тобі. Показуєш, як **діти вчаться міжкультурного спілкування**, як **можна поєднати різні предмети: есе написані англійською мовою, щоб їх набрати й оформити, потрібні знання з інформатики, а щоб написати на обрану тему, знадобляться знання, отримані на уроках історії, географії, літератури, хімії, фізики, математики. Відбувається інтеграція зазвичай роз'єднаних шкільних предметів, виникають додаткові джерела мотивації.** Знаючи, що їхні роботи читатимуть однолітки й учителі з інших країн, діти ставляться до завдання дуже відповідально. Говорили ми й про те, як вписати проектну роботу в звичайний шкільний план. У багатьох з нас нагромаджено великий досвід, яким ми поділилися з педагогами-початківцями.

Ми обговорили подальшу роботу й теми, які можуть бути цікаві учням різного віку: моя родина, моє місто, улюблена вулиця, талісман, фотографія на стіні, мій щоденник.

Тексти ресурсної мережі I*EARN проекту «Питання й відповіді» виявилися доречним додатковим матеріалом при вивченні усної теми «Школа», допомогли учням обговорити проблеми та інтереси.

Такі матеріали цікаві тим, що самі підлітки обговорюють різні теми, порушують питання, що турбують їх, пропонують їх рішення.

Учні 5–10-х класів нашої школи також брали активну участь у **міжнародному проекті,** який нам запропонували американські школярі зі штату Оклахома. Після відвідування нашої школи їхнього учителя, переможця програми «Українсько-американські премії за досягнення у викладанні» Дебори Гівенс, учні її школи вивчали тему «Україна», цікавилися нашим способом життя, школою, захопленнями школярів тощо. Учні нашої школи з більшим задоволенням відповідали на запитання американських школярів і посилали листи електронною поштою, одержували посилки, матеріали про школу, місто, країну. Беручи участь у цьому проекті, наші учні довідалися багато нового про життя своїх однолітків і «познайомилися» з «живою» розмовною англійською мовою.

Враження пані Дебори Гівенс про перебування в Севастополі й Україні

Що вразило Вас найбільше?

Я була вражена теплотою, відкритістю й доброзичливістю людей.

Що нового Ви довідалися про нас – людей і країну?

Я довідалася про величну історію вашого народу, але хотілося б знати більше, що люди пишаються своїми родинами, містом, країною, культурою й історією.

Що Ви побачили в Україні, які місця Вам хотілося б ще відвідати й побачити?

Хоча я не сумніваюся, що Севастополь – перлина України, мені б хотілося дізнатися більше про печерні міста, про історію релігії й про те, що спонукає людей будувати так багато церков.

(Пані Гівенс пропонувалося закінчити фрази)

Україна –

прекрасна й багата історією, у ній відбуваються значні зміни, вона на шляху до фінансового процвітання.

Жителі України –

добрі, дружелюбні й працьовиті.

Родини в Україні –

дуже близькі й допомагають одне одному. Вони приділяють величезну увагу розвиткові дитячих здібностей – освітніх і художніх.

Севастополь вразив мене –

своїм місцем розташування на березі Чорного моря, численними пам'ятками й своєю історією.

Які звичаї і традиції Вам сподобалися?

Мені сподобалися тости, які проголошуються індивідуально для кожного. Правдиве вираження оцінки, визнання, похвали дають змогу людині відчути свою значимість для оточення.

Які враження у Ваших учнів від Вашого відвідання України?

Коли мої учні вперше побачили листи дітей з України, вони відзначили їхній прекрасний правопис. Вони захотіли довідатися, як їм удалося навчитися писати так чудово. Вони відзначили спільність інтересів, були вражені щедрістю дітей, які разом з листами вклали невеликі сувеніри й подарунки. Я показувала багато сувенірів і листівок, привезених з України, їм дуже сподобалися цукерки й календарі.

Реакція Ваших колег?

Було багато запитань про Україну, куштували цукерки, розглядали фотографії, яких понад 800, і вирішили провести вечір, присвячений Україні. Були приємно здивовані, коли я описувала школу й подібність методів навчання.

Ми довідалися багато про школу, в якій викладає пані Дебора Гівенс, і про неї як про вчителя року.

...Протягом кількох років ми з учнями відвідували школу в Лондоні, де побували на уроках (зокрема, уроках російської мови), ознайомилися з системою викладання у Великобританії, з визначними пам'ятками міста, звичаями, традиціями, а також українські школярі налагодили листування зі своїми британськими однолітками. На запрошення нашої школи вчителі лондонської школи відвідали наше місто і школу.

Звичайно, це змушує мене ще раз задуматися над зробленим і запланованим. За 20 років постійної роботи я знайшла багато друзів і знайомих серед учителів у різних країнах світу, відвідала Великобританію, США – як переможець програми «Українсько-американські премії за досягнення у галузі викладання» і як національний переможець тієї ж програми (2003 р.) стажувалася в університеті штату Монтана (школа одержала 3 комп'ютери як призи за мої перемоги в цьому конкурсі), навчила багатьох учнів користуватися комп'ютером та Інтернетом.

Моє життя справді змінилося. Але найважливіше — зміни в житті моїх учнів. Їхні роботи виходять у США (стаття в «Нью-Йорк Таймс»), учениця 8 класу Олена Долгополова надіслала листа зі своїми віршами (на 3-х мовах) і думками про майбутнє планети президентам трьох країн – України, Росії й США й одержала відповідь з Білого дому від президента Білла Клінтона. У 2002 році моя учениця була запрошена до Києва для участі в церемонії нагородження за перемогу в конкурсі перекладів вірша шотландської поетеси про вивчення мови, проведеного газетою «English»; мої учні беруть участь у різних міжнародних конкурсах і проектах і стають переможцями та призерами. Багато випускників навчаються й працюють у різних країнах світу.

Незалежно від того, які були знання й уміння моїх учнів до того, як ми зайнялися проектами в рамках шкільної програми, всі мої випускники навчилися писати есе англійською мовою, знають, як користуватися комп'ютером та Інтернетом, розуміють, що таке міжкультурне спілкування, прагнуть учитися далі.

Яким повинен бути Президент? (З досвіду роботи клубу «Інтелект» гімназії № 5 м. Одеси)

Тетяна ПРОТОСЕНЯ,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін,
учитель-методист гімназії № 5 м. Одеси

2005-й рік оголошено Радою Європи роком громадянської освіти. Власне, саме гуманітарні дисципліни завжди виховували громадянина своєї країни, почуття відданості Батьківщині, розуміння економічних і політичних ситуацій, які виникають у суспільстві на різних етапах його розвитку. Практичне значення історичної науки, правознавства реалізується в позакласній роботі, коли гімназисти в клубі «Інтелект» висловлюють своє розуміння шляхів вирішення складних проблем нашого життя. У 2000 р. на засіданні клубу гімназисти запропонували знайти рішення однієї з найстрашніших проблем кінця XX – початку XXI ст. – наркоманії. Дослідження історичних, соціальних, юридичних, медичних аспектів цієї проблеми було об'єднано в науковій роботі на той час гімназиста О. Наздратенка, і за підсумками захисту МАН він посів 3-тє місце на обласному турі в номінації «Правознавство» (того року 1-ше місце не було присуджено нікому). Робота над проблемою визначила і майбутню професію гуртківців. Олександр Наздратенко закінчив Київську академію внутрішніх справ, нині працює слідчим. Анастасія Вершиніна закінчила факультет права і економіки Одеського національного університету, Лола Умрихіна – медичний університет. Цей перелік випускників можна продовжувати далі. Щороку після закінчення гімназії 30–40 % випускників обирають майбутню професію з предметів гуманітарного профілю завдяки пошуково-дослідницькій роботі гуртка «Інтелект». Цінність її полягає також у тому, що підсумком є проведення класних годин, круглих столів або дискусій за темами дослідження. Це дає можливість ознайомити старшокласників з результатами роботи гуртківців, отримати відповіді на актуальні питання сучасності, навчає приймати рішення і розуміти відповідальність за їх прийняття. У різні роки ми зосереджували свою увагу на різних актуальних темах. Не оминули увагою і вибори 2004 р. На запитання «Яким повинен бути Президент?» спробували дати відповідь гімназисти. Дві групи по-різному підійшли до визначення критеріїв, за якими можна зробити вибір. Ми керувалися розумінням того, що «єдина перевага правителів – це можливість творити добра більше, ніж інші люди» (Б. Грасіан). Перша група методом гронування розробила такі вимоги до майбутнього керівника держави:

- він має бути наділений такою рисою, як порядність і чесність – тільки такі риси можуть бути фундаментом для міцної родини; тільки з таким чоловіком жінка може пов'язати своє життя і дати життя наступним поколінням;
- він уміє організувати колектив (родину), правильно розподілити обов'язки, враховуючи здібності й інтереси кожного члена родини;
- він уміє приймати рішення і йти на компроміс, оскільки в родині є люди з різними характерами; досягти спільної мети можна при врахуванні інтересів і можливостей;
- він уміє захищати свій рід, а отже, зможе захистити і свою Батьківщину;
- він уміє забезпечити економічну основу своєї родини;
- він піклується про родину, відповідно, турбота за державу є природним продовженням його діяльності, оскільки становище родини залежить від становища справ у державі;
- він зацікавлений у стабільності, бо вона необхідна для економічного розвитку, можливості задовольняти потреби людей і розвивати країну;
- він уміє створювати, цінувати традиції та дотримуватися них, без чого неможливий зв'язок поколінь, розвиток суспільства в цілому;
- відповідальний за долю дітей, тобто приділятиме увагу розвитку освіти, збереженню духовності, розвитку культури й можливості реалізації молодим поколінням своїх здібностей.

«Добрий батько – це високоморальна людина і розумний політик. Особливо в здоровій і міцній родині»,– зазначили гімназисти першої групи. Але для реалізації цих умінь, на погляд учнів, необхідні два важливих фактори:

а) високий рівень освіти;

б) відданість своїй Батьківщині («це коли за державу прикро»).

Друга група гуртківців на запитання: «Яким повинен бути Президент?» сформулювала відповідь:

Президент України – глава держави, який виступає від імені країни. Він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, захищає права і свободи людини і громадянина.

Отже, Президент виступає в двох іпостасях: як людина і як політик. Як людина він представляє багатонаціональну державу, тому повинен уособлювати найкращі риси національного характеру, а саме:

• працелюбність і працездатність – керувати справами держави, різними сферами діяльності багатьох мільйонів може лише людина, яка передусім наділена цими рисами, які є національними якостями українського народу;

• бережливість і організованість – прагнення до бережливого використання історичних скарбів, їх примноження, тому це вимагає раціональної організації своєї діяльності, діяльності своєї команди, населення країни;

• старанність і пунктуальність, що необхідні для організації продуктивної праці; вміння цінувати свій час і час співробітників дає високі результати праці;

• почуття обов'язку, що завжди націлює на пошук засобів для реалізації завдань, а не для пошуку причин, які дають можливість не виконувати поставлені завдання;

• уважність, тобто розуміння проблеми, вивчення її причин і пошук шляхів вирішення;

• активність і дієвість – вміння приймати рішення, діяти, вести за собою інших;

• прихильність до національних традицій – дотримання культури мови; відкритість, прагнення до збереження й примноження духовності й культури національної держави.

Як політик Президент повинен бути наділений такими якостями:

• рішучістю – в реалізації прогресивних реформ економічного перетворення держави; у боротьбі з проявами корупції; у відстоюванні інтересів держави на міжнародному рівні;

• непідкупністю – прозорістю джерел прибутків і матеріального стану (за зразком США);

• умінням йти на компроміс для пом'якшення політичної напруги, в прийнятті рішень міжнародного характеру; не бути надто категоричним;

• пунктуальністю;

• самовладанням – не проявляти відкрито свої емоції; вмінням вислухати опонента (що не завжди означає згоду);

• чітким виконанням прийнятих рішень і зобов'язань; контролем і обліком; інформація про ці рішення має бути доступною і відкритою;

• тактовністю і точністю формулювань, культурою мови;

• знанням особливостей ділового етикету для досягнення успіху.

Так відповідали діти на дорослі запитання. Після обговорення результатів дослідження двох груп ми дійшли висновку, що кожному громадянину бажано виконувати хоча б на 80 % положення, які розробили учасники дослідження. Адже це погляди громадян, які через кілька років матимуть право обирати. Тому нашими роздумами і поглядами щодо обрання людини, яка може очолювати не тільки державу, а й область, місто, район, я вирішила поділитися з колегами. Я розумію, що з 1 січня 2005 р. держава стала парламентсько-президентською. Однак розроблені критерії для вибору посадових осіб можна використати й на практиці. Саме ця робота продемонструвала дітям, наскільки важливо мати знання з різних галузей, щоб узяти на себе велику відповідальність, врахувати позитивний досвід і уникнути помилок.

Така форма роботи є цікавою і корисною як для учнів, так і для вчителя. Вона не тільки активізує діяльність, а й вчить знаходити правильне рішення, відстоювати свою точку зору, аналізувати, а найголовніше – дбати про вибір своєї Батьківщини. Адже це і є громадянська позиція – зробити правильний вибір, усвідомити себе громадянином своєї країни і бути за неї відповідальним.

Громадянська освіта в Україні (проблеми, завдання)

Лілія ЛЕВКЕВИЧ,
тренер Всеукраїнської асоціації «Нова Доба»
та благодійної організації «Вчителі за демократію та партнерство»

Глобальне поширення демократії стало відповіддю на історичні виклики принципово нової ситуації, що склалась у світі на порозі XXI ст., основу якої становить безпрецедентний розвиток постіндустріального суспільства та гуманітарних технологій. Постіндустріальне суспільство потребує відповідної форми політичної організації, яка б забезпечувала умови для розкриття творчих можливостей людини та потенціалу нових технологій, що можливо лише за умов вільного, демократичного суспільства, яке сповідує максиму: вільна людина – розвинене громадянське суспільство – сильна держава.

Основою демократичного ладу є людина, спроможна розкрити його потенціал, для якої демократія є природним середовищем задоволення особистих та суспільних інтересів. Саме за демократії розквітає громадянське суспільство – сфера самовиявлення вільних індивідів та їхніх добровільно сформованих асоціацій, для якої властиві горизонтальні, не санкціоновані державою зв'язки між громадянами, що мають справді колективний характер. Сучасна демократія вимагає від особи не лише політичної активності, а й усвідомлення нею власної ролі й значення в житті суспільства, а також дій відповідно до власних переконань і цінностей.

Важливими етапами на шляху українського суспільства до демократичної консолідації є виховання толерантності, поваги до прав людини, вміння долати стереотипи, знаходити компроміс. Необхідно, щоб громадяни знали свої права і обов'язки, були впевнені, що можуть впливати на зміни в суспільстві, дотримувались закону, мислили критично й незалежно.

Громадянська освіта – це вимога часу, тому розвиток і вдосконалення її системи є актуальним завданням для всіх демократичних країн. Багатий досвід громадянської освіти накопичено в умовах зрілих демократій Великобританії, США, Канади, Франції, Італії, Нідерландів та інших країн, де створено різноманітні підручники, розроблено навчальні курси, діють науково-методичні центри, налагоджено відповідну підготовку та перепідготовку вчителів. Значних зусиль щодо розвитку освіти для демократії докладають і посткомуністичні країни: Польща, Румунія, Латвія, Росія.

Певний досвід у цій галузі має й Україна. Сучасна українська педагогіка спирається на багату спадщину, на кращі традиції у вихованні громадян. Протягом останніх років у нашій країні вжито чимало заходів із впровадження системи громадянської освіти: випущено експериментальні підручники, які нині проходять апробацію, у загальноосвітніх школах діють експериментальні майданчики, проводяться конференції та семінари, Академією педагогічних наук України розроблено проект концепції громадянського виховання. Питання громадянської освіти знайшли відображення у проекті концепції дванадцятирічної освіти. Незважаючи на відмінність підходів, методик та масштабу національних систем громадянської освіти, єдиною залишається їхня мета – виховання громадянина, який цінує та готовий відстоювати ідеали свободи, демократичні цінності й права людини.

Громадянська освіта є важливим компонентом демократичних перетворень ще й тому, що звертається до проблем побудови системи, яка визначає і встановлює єдині правила гри для організацій та індивідів. Громадяни перехідних суспільств потребують уміння оцінювати конкуруючі пропозиції політики та ідеї. Школа як осередок громадянської освіти має сприяти розвиткові демократичної політичної культури, формуванню громадянської компетентності, політико-правових знань, політичних умінь, гідності та відповідальності молодих людей, усвідомлення та визнання ними демократичних принципів життя та пріоритету прав людини.

Шляхи реалізації концепції

Громадянська освіта може бути ефективною лише за умов створення широкого культурного контексту, причетності всього суспільства до справи утвердження демократії, надання вихованцям прикладів ефективної громадянської дії, тому до справи громадянської освіти доцільно залучати широкі кола громадськості, громадські організації, родини, засоби масової інформації, громади за місцем розташування школи.

Загальними напрямками реалізації концепції, що потребують уваги органів управління освіти, є:

- проведення широкого обговорення щодо важливості громадянської освіти (або освіти для демократії) у суспільстві, використовуючи ЗМІ, круглі столи, конференції для педагогічної громадськості за участі науковців; запровадження постійно діючих семінарів з проблем громадянської освіти; залучення до обговорення та співробітництва громадських організацій, асоціацій, батьків;

• включення проблематики громадянського суспільства та формування громадянськості, політичної культури до дослідницьких програм та планів навчальних та наукових закладів;

• узгодження змісту освіти, навчальних планів та програм уже існуючих дисциплін гуманітарного циклу, орієнтуючись на пріоритетність формування культури громадянськості;

• вивчення та узагальнення міжнародного досвіду освіти для демократії, висвітлення його у фахових журналах, на науково-теоретичних і практичних конференціях та семінарах;

• забезпечення підготовки спеціалістів, які здійснюватимуть перепідготовку вчителів;

• розробка курсів, окремих модулів, навчально-методичного забезпечення для підготовки та перепідготовки вчителів;

• запровадження спеціалізації «громадянська освіта» на курсах перепідготовки вчителів у інститутах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; включення в програми підвищення кваліфікації керівників навчально-виховних закладів тематики громадянської освіти;

• створення на базі інститутів післядипломної освіти, громадських організацій центрів для навчання різних категорій педагогічних працівників демократичних методів взаємодії з вихованцями;

• залучення громадських організацій до співробітництва із закладами освіти в напрямку розробки науково-методичного забезпечення громадянської освіти, залучення школярів та вчителів до участі у суспільному житті.

Шляхи реалізації концепції громадянської освіти в школах

1. У зв'язку з тим, що сучасна школа ще не звільнилася від авторитарних методів навчання та виховання, і враховуючи, що демократії не можна навчити недемократичними методами, пріоритетним напрямком громадянської освіти є реальна демократизація шкільного життя, створення демократичного клімату в класі та школі. Для реалізації цього завдання необхідно:

• навчати вчителів демократичних методів взаємодії з вихованцями, орієнтації на суб'єктний підхід, уміння створити демократичний клімат у класі та школі на засадах взаємної довіри, поваги до прав і свобод, толерантності; створити умови для розвитку почуття власної гідності в учнів, відповідальності, здатності до самовизначення;

• широко впроваджувати проблемно-діалогічні підходи, активні методи навчання і виховання;

• використовувати потенціал шкільної психологічної служби для розвитку комунікативної культури та міжособистісних відносин, соціальної компетентності, самосвідомості, саморозуміння та толерантності у дітей та підлітків.

2. Вмотивованість до участі у суспільно-політичному житті – одне з найважливіших завдань освіти для демократії. Україна сьогодні ще не має досвіду демократичних традицій, участі громадян у прийнятті рішень, у суспільно-політичних процесах, громадських організаціях та асоціаціях для захисту своїх прав та обстоювання інтересів. Шляхами реалізації цих завдань можуть бути:

• розробка та впровадження школами власних планів-проектів «Демократична школа», програм «Удосконалення шкільного життя», «Школа як демократичний проект»;

• залучення школярів до вирішення реальних шкільних проблем, розробки проектів щодо вивчення та розв'язання локальних проблем шляхом запрошення до співпраці громадських організацій, громад мікрорайонів, де розташована школа, щоб надати змогу дітям набути відповідного досвіду;

• розвиток позашкільної діяльності – організація клубів, асоціацій, проектів для збору інформації та розв'язання реальних проблем;

• надання учням можливості формувати навички самоврядування, створення об'єднань, асоціацій, груп за інтересами.

3. Впровадження окремого курсу «Громадянська освіта», варіативних модулів, які можна включати в предмети, що викладаються, потребує розробки науково-методичного забезпечення, посібників, навчальних програм, методичних матеріалів.

Необхідно створити навчально-методичні та ресурсні центри для збору та узагальнення існуючих матеріалів, тиражування відповідних видань, а також опрацювання виховних інновацій, апробації нових технологій на експериментальних майданчиках, поширення передового досвіду.

4. Поширенню ідей громадянської освіти сприятиме організація просвітницьких заходів для батьків з метою впровадження демократичних гуманістичних методів сімейного виховання.

Вимоги до тренера

• Вміти визначити потреби і рівень групи й адаптувати матеріал курсу з урахуванням специфіки аудиторії (передбачити специфіку сподівань).

• Завчасно підготувати необхідний роздатковий матеріал, канцтовари тощо.

• Вміти будувати стосунки з аудиторією на ґрунті довіри й симпатії (підхід, який дає змогу виявити справжні наміри, критерії цінностей, подолати упередження).

• Вміти керувати дискусією, відстежувати групову динаміку, заохочувати до діалогу.

• Володіти навичками ефективної саморепрезентації (зовнішній вигляд, мова тіла та ін.).

• Вміти виділити суть і чітко формулювати завдання, мислити позитивно, спрямовувати учнів на практичне використання знань.

• Володіти методиками міні-лекції, дискусії, ділової гри, рефлексії; вміти аналізувати, оцінювати, бути послідовним.

• Вміти максимально точно і коректно представляти інформацію.

Громадянська освіта: стан і перспективи

Твір-роздум

Тетяна РЕМЕХ,
тренер благодійної організації «Вчителі за демократію та партнерство», викладач ліцею «Лідер», м. Київ

Подорожуючи Нідерландами, відвідуючи голландські школи, інститути та університети, я була здивована, що громадянознавство там – це звичний і традиційний для учнів та студентів предмет. Тоді, у 2000 р., в Україні щось подібне лише започатковувалося, й визначити змістовну наповненість курсу або попередньо хоча б потребу в ньому було нелегко. Нині в Україні викладається курс «Ми – громадяни України», в деяких загальноосвітніх закладах зберігся курс громадянської освіти. Однак питання, що поставали у цій галузі на початку нового століття, лише загострилися: Навіщо? Для кого? Що саме? Хто?

Спробуймо дати бодай короткі відповіді на ці запитання.

Навіщо? Нашій державі від народження 13 років – для історії це мить. Розбудовуючи сучасну державу, маємо закласти в її основу фундаментальні ідеї (якщо хочемо, щоб держава була справді сучасною й існувала для людей): ідею побудови правової демократичної держави та ідею демократизації особистості. Адже жити за демократії не так вже й просто: демократія – це плюралізм, економічна й політична багатоманітність, долучення громадян до управління країною тощо. А це означає, що за демократії людина має вміти робити вибір і відповідати за прийняте рішення, бути толерантною, вміти знаходити точки дотику для вирішення суспільних проблем навіть зі своїми опонентами. Такі вміння виховуються, й усі разом називаються громадянськістю.

Для кого? У нашому суспільстві, здається, відповідь на це запитання знайдено вже кілька років тому – безумовно, громадянська освіта передусім для учнів – хто, як не вони, майбутнє держави? Однак держава має (сподіваюсь, що має) не лише майбутнє, а й минуле та сьогодення. А як бути з тими, хто народився, виховувався, особистісно зростав у державі та системі, що відійшла в минуле? Чи здатен, наприклад, учитель, дитинство якого минуло у жовтенятах та піонерах, виховувати громадянськість сьогоднішніх дітей, які взагалі не можуть розшифрувати абревіатуру СРСР? Чи не потребує сам цей вчитель знань, умінь і навичок громадянина? Тому, на наш погляд, громадянською освітою може бути охоплене широке коло осіб – від бізнесмена до першокласника. Головне – правильно визначити, чого саме потребує кожен з них.

Що саме? Генеральна лінія громадянської освіти покликана вирішити питання:

- становлення гуманної, вільної, відповідальної особистості;
- забезпечення розвитку внутрішньої мотивації позитивної (суспільно корисної) поведінки особистості, що ґрунтується на вірі в ідеали демократії;
- формування домінантних громадянських рис, здатності діяти за принципами демократії.

Готові рецепти формування громадянина запропонувати навряд чи можливо, однак бачення «ідеального громадянина» випливає з основного питання: «Якими знаннями, вміннями, ставленням має бути наділений справжній громадянин?» Звідси – можливий варіант: «ідеальний громадянин» знає, як:

- знайти і використати інформацію;
- визначити свою причетність до управління державою, робити вибір;
- приймати рішення та висловлювати власні судження із суспільних проблем;
- ефективно спілкуватися та співпрацювати.

Хто? Відповісти на це запитання і просто, і складно. Адже ми вже зауважували розбіжність у сприйнятті суспільної еволюції (і демократії як її складової) різними поколіннями. Тому передавати знання, формувати навички й уміння та вчити висловлювати своє ставлення можуть ті, хто вже має означені знання, уміння й навички. І це не обов'язково представники педагогічної професії, однак саме їм це вдається поки що найліпше.

Пам'ятаймо слова В. Липинського: «Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути».

Чому, якщо ми такі розумні — ми такі бідні?

Марина НЕСТЕРОВА,
методист Автозаводського районного відділу освіти м. Кременчука, випускниця програми «Партнери в освіті»

Стажування в США дало мені можливість побачити багато проблем моєї країни.

Що для мене стажування в США? Реалізація мрії? Так. Перш за все це перемога над собою. Це можливість переконати себе, сказавши: я цього хотіла, я це змогла, я це зробила! Заговорила англійською мовою після 30 років мовчання, подолала стереотип страху і комплекс неповноцінності – вони багаті, а ми бідні. Переконалася в тому, що, не дивлячись на те, що ми бідні, ми розумні. Знайшла відповідь на запитання: «Чому, якщо ми такі розумні – ми такі бідні?»

Насамперед тому, що не розвинене у нас почуття власної гідності. Позначилися роки імперського тиску Росії і роки знищення інтелігенції Радянською владою. Ми не можемо сказати начальникові, що він не має рації, тому що розуміємо, що воювати з владою дуже важко, страшно залишитися без роботи, колеги не підтримають з тієї ж причини, суд не захистить – він не вільний від влади.

У листопаді 2004 р. у нас незаконно звільнили начальника відділу освіти, суддя досі не ухвалив рішення, хоча всі документи і факти підтверджують незаконність звільнення. З 5 чоловік, які зайняли позицію захисту справедливості, четверо вже звільнені, залишилася я одна. І те, що я переживаю, можна назвати станом «І щодня, як на війні». Але я не нарікаю – знала, на що йшла. Я констатую, що «наїхали» на моє почуття власної гідності, яка виявляється в позиції: «Я роблю не так, як хоче влада, а як вимагає моя совість!»

Гідність. Що це? Це те, чого гідний я. Те, чого я коштую. Мій інтелект, мій професіоналізм, моя енергія і конструктивізм – усе це спрямовано на виховання і розвиток молодого покоління, на благо нашої Батьківщини. Щоб наші діти з гордістю могли сказати: «Я – громадянин України». І я хочу, щоб за достоїнства мені гідно платили. Ніяка реформа не змінить стан в освіті, якщо не зміниться становище вчителя. Платити гідно доброму вчителеві – це аксіома.

У США на рівні держави визнано, що об'єднання – це справа громадян конкретного соціуму, батьків, учителів і дітей. Необхідно залучати громадськість до вирішення освітніх проблем. У нас тільки на словах визначена роль батьків і вчителів у керуванні освітою, а реально ніякої ролі вони не відіграють. Тому що за існуючої у нас централізації керування освітою це просто неможливо. Ми формально надаємо право вибору форми проведення державної атестації в школі учневі, а фактично вибирає райво, педрада й, у кращому випадку,– учитель. Ми тільки говоримо про необхідність формування демократії і розвитку громадянського суспільства. Громадянське суспільство – це насамперед активний громадянин, якому не байдуже, що відбувається в його суспільстві й державі. І можна скільки завгодно міркувати про демократичність закону, що регламентує висоту газонної трави в США, але я впевнена, що передусім – це охайний газон біля будинку, за який відповідає конкретний громадянин. І робить він це не тільки для себе, але й для мене, простого перехожого, який йде поряд, милуючись красивим газоном або обурюючись його занедбаністю.

Жити в суспільстві і бути вільним від нього не можна. Але нашим чиновникам активність громадян не потрібна. Їм потрібна незалежність від них, тому що активні громадяни будуть створювати громадські організації з благоустрою міста, запитувати: «А де ж бюджетні кошти, що повинні витрачатися на це?» Вимагати «прозорості» доходів і витрат. У нашому місті набережна Дніпра перетворилася в «сміттєзбірник», а в очищення маленької річки Кагамлик закопують 600 тисяч грн. І якщо подібні випадки мають місце в нашому суспільстві, отже, це можливо? Можливо, тому що ми це дозволяємо своєю пасивністю. І байдужістю, спостерігаючи продовження цього неподобства.

Американці з гордістю говорять: «Ми домоглися своєї свободи, ми цього гідні. Ми це завоювали в боротьбі, ризикуючи своїм життям і благополуччям своїх близьких». І сьогодні вони вчать своїх дітей бути вільними, захищаючи себе знанням своїх прав і законослухняністю. Тому що від цього залежить добробут усіх і успіх держави. Вони навчаються писати листа сенаторові, захищати себе в суді, збирати необхідні факти, щоб очистити озеро або перенести стоянку автомобілів. Це все називається «навчанням життя» – чого так бракує нашій школі.

Як здійснити перехід від процесу передачі знань до навчання життя? Як розвиток кожного учня зробити особистісно орієнтованим, як стимулювати процес пізнання? Питань багато, проте

відповідати на них учителеві, котрий хоче, щоб завтра було краще, ніж сьогодні. І це вчитель, який бере участь у програмах «American Councils». Ночами пише подання на грант з надією створити ресурсний центр і навчати інших учителів. Учитель, для якого інтерактивні форми проведення уроку не просто форма, а його професіоналізм у знанні, як це зробити. Розуміння того, що тільки так можна навчити бути громадянином. На щастя, такі вчителі є, незважаючи на нашу бідність, бо ентузіазм – це достоїнство незалежно від того, скільки платять. Тож низький уклін учителям-подвижникам.

Я не можу робити справу погано, тому що в мене є почуття власної гідності. Коли я, стажуючись в американській школі, проводила уроки історії, зрозуміла, що діти – це насамперед діти і я їх люблю. Була розчулена, коли після уроку до мене підійшов хлопчик і сказав: «Спасибі за урок, я хочу, щоб ви були моїм вчителем і завтра». Я була щаслива, тому що навчати – це любити того, кого навчаєш! І якщо ти не байдужий до того, що ти робиш, тобі обов'язково все вдасться.

Тож давайте знайдемо оптимальні шляхи використання американського педагогічного досвіду, визначимо прийнятні форми демократичного менеджменту в навчальних закладах, запозичимо систему виховання громадянина – справжнього патріота своєї країни, відповідального за долю суспільства. І виховувати будемо не фразами і закликами на кшталт «повинен», «зобов'язаний», а конкретними справами і турботою держави про дітей і про тих, хто їх навчає. І тоді я з гордістю скажу: «Я – громадянин України». І скажу це з почуттям власної гідності і гідності за державу, у якій я мала щастя народитися й жити.

ОГОЛОШЕННЯ

FLEX

AMERICAN COUNCILS
АМЕРИКАНСЬКІ РАДИ З МІЖНАРОДНОЇ ОСВІТИ
ACTR ▲ ACCELS

Програма обміну для майбутніх лідерів (FLEX)
2006-2007 рр.

Протягом вересня 2005 р. в Україні проводитиметься набір школярів за програмою «Програма обміну для майбутніх лідерів» (FLEX). FLEX – програма культурного обміну, яка здійснюється Бюро у справах освіти та культури Державного департаменту США й адмініструється в Україні організацією «American Councils» за підтримки Міністерства освіти і науки України. Програма дає можливість українським школярам навчатись у школі в США, проживаючи в американських сім'ях протягом одного навчального року. Учні 9–10 класів, які народилися в період з 1 січня 1990 р. до 15 липня 1991 р., матимуть змогу проходити тестування в найближчому до них Центрі тестування. Також запрошуються **учні з обмеженими фізичними можливостями** 9–11 класів, які народилися в період з 15 липня 1988 р. до 15 липня 1991 р.

Графік проведення конкурсу в кожному Центрі тестувань по Україні можна знайти на веб-сайті:
www.americancouncilskyiv.org.ua

Про додаткову інформацію та для уточнення дати та місця проведення першого туру конкурсу у Вашому місті стежте за оголошеннями у ЗМІ та телефонуйте до «American Councils» вже в серпні:

04050, Київ, вул. Мельникова, 63
Тел.: (044) 482-0221, 482-0222
Факс: (044) 482-0220
E-mail: flex@americancouncilskyiv.org.ua

Роздуми з приводу ефективності участі України в реалізації програми освітніх обмінів середніх шкіл

Олена ФРАНЧУК,
вчитель ЗОШ № 15 м. Рівного,
випускниця програми «Українсько-американські премії за досягнення у викладанні»

Учасницею програми освітніх обмінів для середніх шкіл (SSEP) Рівненська ЗОШ № 15 стала з першого року започаткування цього проекту в Україні. Переглядаючи альбоми з фотографіями, перечитуючи статті з журналів, написаних спільно з школами-партнерами, гортаючи сторінки учнівських щоденників подорожнього, згадую весь шлях, який ми – 30 учнів з України, 30 – з американських шкіл, вчителі, сім'ї – пройшли разом. Можна писати про цікаві подорожі, зустрічі, нових друзів, спільні уроки в школах, враження від побаченого та почутого, та на сторінках «Вісника програм шкільних обмінів» ви можете прочитати про це не вперше. Мабуть, у час завершення діяльності програми SSEP в Україні виникла потреба обговорення результативності самого проекту, його здобутків чи невдач з тим, щоб знайти ефективні шляхи створення нових програм освітніх обмінів для середніх шкіл як з партнерами в США, так і в Європі, Азії та Африці. З огляду на те, що Україна намагається розширити зв'язки з іншими країнами в усіх сферах діяльності, розвиток освітніх обмінів у різних формах їх реалізації сприятиме успішній співпраці нашої країни з рештою світу в майбутньому, відкриє шлях до порозуміння культур і народів через пізнання спільних чи історично відмінних характеристик способу життя, ментальності, адаптивності до зовнішніх чинників.

Безперечною перевагою SSEP було, по-перше, те, що програма реалізовувалася на державному рівні згідно з Угодою про співпрацю України та США в галузі освіти. По-друге, були чітко окреслені освітні критерії обміну: відвідування шкіл-партнерів під час навчання з метою ознайомлення з життям школярів, проведення спільного навчання в школах-партнерах, відвідування позакласних заходів, організація спецкурсів, ознайомлення вчителів з методиками викладання, системою роботи вчительських колективів шкіл в обох країнах. Заслуговує на увагу той факт, що відповідно до умов проекту проживання учасників програми було організоване в сім'ях приймаючої сторони – це стало визначальним для ознайомлення з країною, тим, чого не отримаєш від туристичної поїздки найвищого класу. Учасник ставав членом сім'ї товариша на три тижні, дізнавався про розпорядок та стиль життя нової сім'ї, куштував ті страви, що є звичними для цієї місцевості, спостерігав за взаєминами в родині, вчився бути «одним з них». Саме в цій частині освітні обміни виявили себе з несподіваного (чи, можливо, очікуваного організаторами) боку: друзями ставали здебільшого цілі сім'ї, батьки також листувалися між собою, розчулювалися, прощаючись, не менш щиро, ніж діти. По-третє, участь у програмі стала для багатьох українських школярів визначальною в їхньому подальшому житті. Так, з 20 випускників школи, учасників SSEP, 16 поєднали своє життя з вивченням мов, міжнародних відносин та економіки, з журналістикою. Четверо з них продовжують навчання за кордоном, легко адаптувавшись у західних університетах.

Не зупиняюсь на важливості знайомства з країною під час подорожей, що влаштовувалися для гостей – це абсолютно очевидно навіть при короткочасному перебуванні в іншій країні. Але, на мій погляд, не менш важливо те, що під час таких подорожей учасники приймаючої сторони самі дізнавалися про свою країну щось нове, дивилися на неї ніби іншими очима.

Як і кожна інша програма освітнього обміну,

SSEP має свої особливості як у підготовці шкіл до участі в програмі, так і в подальшому розвитку партнерства. З одного боку, офіси і в Києві, і у Вашингтоні вели активний пошук шкіл-партнерів, розробили схему підготовки учасників до поїздки, намагалися відстежувати результативність спільного проекту, підтримували координаторів партнерських шкіл у процесі підготовки до прийому груп. Незважаючи на те, що школи США беруть активну участь в освітніх обмінах з різними країнами, Україна викликала великий інтерес в американських партнерів у перші роки діяльності програми. Події 11 вересня значно вплинули на активність пошуку шкіл для обміну, однак не можна сказати, що тільки цим пояснюється те, що останні 2 роки не всі школи в Україні, котрі були готові прийняти гостей, змогли знайти відразу партнерську школу. Партнерство, за винятком декількох шкіл в Україні, не змогло перерости в щось більше, ніж освітній обмін на час перебування груп у школах. На мою думку, з огляду на достатньо великий досвід участі школи в телекомунікаційних проектах різних програм, SSEP зробила ставку на обмін з перебуванням школярів у іншій країні, тоді як створення віртуального співтовариства завданням програми не було. Аналізуючи роботу інших програм, таких як I*EARN, що готують учасників до освітніх обмінів, добре усвідомлюєш, що майбутні успішні проекти мають базуватися на виконанні спільних проектів, які можуть розпочинатися за допомогою інтернет-технологій. Для віднайдення відповідних зацікавлених шкіл та розвитку такого партнерства українським школам необхідно мати свою візитну картку – веб-сторінку школи з використанням декількох мов. Цікаву пропозицію зробив Інститут управління суспільними змінами в ході реалізації проекту МАТРА «Розвиток освітньої політики в Україні на місцевому рівні», який проходив з січня по червень 2005 р. у Львові та Херсоні у співпраці зі «СПАН консалтантс» (представники Нідерландів). За ініціативою Ольги Коловіцкової, співробітника інституту, була створена матриця «Візитна картка школи», яку заповнили 7 шкіл-учасниць Львівської, Херсонської та Миколаївської областей, веб-сайти були зареєстровані на адресу www.globalgateway.org//ggMain.asp, і вже 3 школи з Миколаєва, Сокаля, Тартакова знайшли зацікавлені школи в Нідерландах, котрі мають намір відкрити для себе новий світ України. А скільки ще є проектів і в Україні, які можуть допомогти успішному партнерству шкіл! Черкаська школа № 17, Стрийська та Рівненська гімназії і багато інших навчальних закладів в Україні мають міцні дружні стосунки з європейськими школами. Було б добре організувати конференцію з представлення та обговорення успішного досвіду освітніх програм обміну середньої школи, підготувати збірник рекомендацій початківцям, ознайомитися з новими формами співпраці, що пропонують різні програми та проекти.

«Асоціація шкіл-партнерів» пропонує всім школам – учасницям SSEP обговорити можливість проведення конференції за результатами роботи програми в Україні. Дискусія буде проведена на Форумі «Вісника програм шкільних обмінів»: http://visnyk.iatp.org.ua.

Асоціація також звертається до шкіл, які мають досвід успішного освітнього обміну, міжнародних телекомунікаційних проектів, створення віртуальних громад та груп за інтересами, спілкування з недільними школами діаспори в країнах Європи та Америки, підписатись на лист розсилки «Асоціації шкіл-партнерів» asp@list.iatp.org.ua (адміністратор akovt@iatp.org.ua) для отримання інформації про хід підготовки проекту, до участі в якому вони будуть неодмінно запрошені.

Виконавча влада та громада в системі української освіти: від подолання недовіри до ефективної співпраці. Роздуми за круглим столом

Наталя ВУКІНА,
голова Харківської асоціації вчителів «Освіта за демократію», випускниця програми «Партнери в освіті», вчитель-методист ЗОШ № 162, м. Харків

25 лютого 2005 р. у Харкові відбулися дві знакові події: в Педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди зустрічали нового міністра освіти і науки С. Ніколаєнка, а в Національному університеті ім. В. Н. Каразіна в рамках проекту «Громадська підтримка нових ініціатив» проводився круглий стіл на тему: «Виконавча влада та громада в системі української освіти: від подолання недовіри до ефективної співпраці», організаторами якого за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США були Управління освіти і науки Харківської ОДА, асоціація вчителів «Освіта за демократію», «Центр освітньої політики» (м. Львів).

Вчителі, батьки, учні, студенти, представники влади та члени НДО обговорювали такі актуальні проблеми у сфері освіти в Харківському регіоні:

- низька заробітна плата вчителів;
- застаріле технічне оснащення шкіл;
- низька якість викладання та кваліфікації вчителів;
- зміст освіти (програми);
- нереалізоване право на якісну освіту;
- відсутність реального вибору у випускників шкіл (за них вирішують батьки) та ін.

Як видно з наведеного переліку, проблеми ці багато в чому однакові для всієї України.

Освіта – це сфера, яка стосується кожного. Всі ми колись були учнями, тепер багато з нас – батьки, бабусі та дідусі, тому невдачі з реформуванням системи освіти турбують (принаймні мають турбувати) нас усіх. За останні 10–15 років в Україні почало формуватися громадянське суспільство, виникла велика кількість НДО, метою яких став розвиток освіти. Понад 200 вчителів стажувалися в США у програмах РіЕ, ТЕА, ознайомилися з інноваційними технологіями і методиками викладання, системами освіти. Асоціації вчителів проводять семінари, тренінги, конференції, видають нові підручники, методичні посібники.

Однак виникають відчуття, що в країні існує два паралельних світи – державна система освіти і громадська ініціатива. В ході нашого круглого столу учасники спробували визначити причини такої взаємної недовіри.

Перша причина, на наш погляд,– це самодостатність влади, яка має добре налагоджену десятиріччями систему державних органів управління освіти, законодавчу базу, велику армію посадовців, що видають безліч інструктивних листів і наказів, на які школа фізично не встигає реагувати. Будь-яке втручання в цю сферу з боку громадськості тільки дратує високих чиновників, «заважає працювати». Члени громадських організацій говорили про те, що досвід спілкування з управлінцями здебільшого негативний. На запитання модератора круглого столу (повторене двічі) «Чи робили ви спробу залучати громадськість до розв'язання проблем?» представник головного управління освіти і науки не дав відповіді, з чого можна зробити висновок, що такого досвіду у влади немає. Байдужість органів державної влади до суспільної думки і громадських ініціатив роблять цю систему «нелюдською», як образно назвав її редактор бюлетеня ХПГ «Права людини» В. Каплун.

Друга причина – система жорсткої централізації управління освіти, за якої вплив громадськості навряд чи можливий. Ірина Родіонова (професор Педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди) відзначила, що треба ще подумати, чи варто змінювати цю систему. Вона навела приклад, що і в Західній Європі, і в США, де система освіти децентралізована, рівень академічних знань учнів набагато нижчий, ніж у колишньому СРСР. Помічено, що як тільки в цих країнах посилюють централізацію управління, підвищується рівень академічних знань, і навпаки. І. Родіонова вказала на ще один небезпечний наслідок втручання громадськості в систему освіти – некомпетентність втручання.

Третя причина – низька соціальна активність учителів, причому якщо представник влади пояснює це тим, що вчителі «не бажають реалізовувати свої права через профспілки, педради, шкільні ради, ради директорів, не бажають підвищувати свій професійний рівень», то В. Каплун (член ХПГ), який проводив у Харківському регіоні моніторинг з прав дитини в школі, пояснює низьку активність учителів тим, що вони є соціально незахищені і бояться втратити своє робоче місце та навантаження, бо якщо чинитимуть опір адміністрації, то будуть «скорочені», тобто практично позбавлені засобів до існування. Особливо це характерно для вчителів у селах. Це страх перед посадовцем від освіти, невіра у свої сили, невіра в те, що можна щось змінити в цій системі. Пересічний учитель може критикувати президента, міністрів, правління, але не адміністрацію рідної школи.

Четверта причина – відсутність у сучасному українському суспільстві цінності академічних знань і освіти в цілому, як ствердила І. Родіонова. У громади немає реального зацікавлення в освіті, немає бажання брати активну участь у вирішенні освітянських проблем. Як відзначив заступник голови Управління освіти і науки ХОДА Віктор Єжелий, «незважаючи на безліч недоліків у системі освіти, ми отримуємо мізерну кількість листів із скаргами». Люди або не вірять, що можуть щось змінити, або бояться, або просто байдужі. Батько мого учня, котрого я запросила взяти участь у роботі круглого столу, сказав, що він платить податки, а решта його не стосується, і вирішувати проблеми освіти – це справа освітян.

На думку Т. Олійник, є ще одна важлива причина – відсутність навичок визначати та вирішувати проблеми (як у вчителів, так і в учнів).

Учасники круглого столу визначили участь громадськості як першу сходинку, оскільки сама ця зустріч свідчить, що вже існують НДО, які на сьогодні вже зробили чимало для реформування освіти, а саме впроваджують нові освітні технології, навчають учителів, створюють методичні посібники, організовують конкурси, проводять семінари, конференції тощо. Для того, щоб налагодити ефективнішу співпрацю НДО з органами державної влади, учасники круглого столу висловили пропозиції:

- частіше проводити подібні круглі столи із залученням ширшого кола осіб, зацікавлених у вирішенні освітніх проблем;
- формувати освітні спільноти на рівні шкіл (ВНЗ) – наприклад учительські та батьківські самоврядування;
- створити он-лайн форум для обговорення проблем освіти в регіоні;
- ширше співпрацювати з регіональними ЗМІ;
- лобіювати (та навчати цього НДО) інтереси громади в державних органах управління освіти.

Другий круглий стіл «Чого має навчати школа?», проведений у квітні 2005 р., був присвячений суспільному замовленню для освіти.

На початку засідання експерт Т. Олійник ознайомила учасників з цікавими результатами досліджень російських освітян. У Петербурзькому університеті зацікавилися питанням «Кого ми вчимо?». Висновки були такі: російській школі бракує зацікавленості в якісних знаннях та відповідальності в учнів (наша практика також це доводить). Більшість дітей, вступивши до ВНЗ, поліпшують свою успішність, бо в них з'являється мотивація. Анкетування студентів показало, що першочерговими цінностями у них є матеріальні – орієнтація на майбутній добробут. Активна життєва позиція – на останньому з шести факторів.

Світова практика й інформаційне суспільство показує, що нині розумова діяльність виходить на перший план. Потрібні експерти, аналітики, особи, спроможні до прийняття рішень, але пріоритетом нашої традиційної школи, як і раніше, є навчання.

І. Родіонова вказала на те, що у західному суспільстві найважливіша мета освіти – виховання відповідальності, оскільки воно (суспільство) є індивідуалізованим і відповідальність є базовою цінністю. Кожний відповідає за те, що робить. Це для них – норма, яка засвоюється дитиною з раннього віку. У наших дітей розвинутий патерналізм. Ми, як і раніше, у вирішенні проблем робимо акцент на державу. Західна дитина вже з дитинства приймає рішення, які надалі впливатимуть на все її життя. Обравши ту чи іншу спеціалізацію, вона знає, що не зможе не тільки її змінити, а навіть подати документи до іншого навчального закладу. Рішення прийняте, і змінити його не можна. Дитині слід розуміти важливість і відповідальність за свій вибір. У суспільстві ризику, в якому ми всі перебуваємо, міра відповідальності повинна зростати. Педагогіка має формувати цю відповідальність.

Ще на одну прогалину в нашій освіті звернула увагу І. Родіонова. Річ у тім, що дитина має навчитися сприймати поразку. Її треба до цього підготувати, навчити долати життєві проблеми. Цю базову компетенцію – реальне усвідомлення свого рівня – необхідно розвивати та формувати. Дитина має бути щасливою незалежно від того, вступила вона до ВНЗ, чи ні. Їй необхідний досвід перемог та поразок. Тільки таким чином вона навчиться відповідальності.

Учасники круглого столу обговорили очікування зацікавлених сторін від сучасної школи. Батьки, віддаючи дітей до школи, очікують:

- право вибору (предметів у старших класах, школи, вчителів, підручників та ін.);
- розвиток особистості дитини (дитина повинна мати можливість реалізувати себе на уроці, в школі, в суспільстві);
- мотивації до навчання (необхідно зацікавити дітей, щоб вони хотіли йти до школи);
- здоров'я (фізичного, психічного та психологічного комфорту);
- задоволення (учні не повинні боятися ходити до школи, їх там мають любити).

Очікування учнів (у тому порядку, як їх було названо):

- оцінки (добрі, справедливі);
- можливість спілкування (соціалізація);
- відчуття права вибору (в тому числі можливість не хотіти вчитися);
- самореалізація;
- знання.

У методичній літературі та держстандартах є довгий перелік компетенцій, якими має володіти випускник. Учасники круглого столу склали свій перелік: так, як вони це бачать.

Випускнику XXI сторіччя необхідно:

- мати якісні академічні знання;
- знати мови;
- володіти комп'ютерними технологіями;
- мати правову й економічну освіту;
- вміти використовувати академічні знання на практиці;
- бути спроможним самостійно вчитися;
- вміти позитивно ставитися до життя;
- самореалізуватися;
- мати професійну компетенцію;
- бути спроможним відповідати за свої рішення;
- розвивати емоційний інтелект.

Чи виконує сьогодні школа наведені вище завдання? Частково. У школі є талановиті вчителі, які впроваджують інноваційні технології навчання, проводять тренінги і семінари для колег, пишуть методичні посібники, їх уроки із задоволенням відвідують діти, поважають батьки. Це було і є нині в національній системі освіти. З'явились альтернативні підручники. Вчитель має право обрати найкращий. Впровадження зовнішнього тестування, на наш погляд, допоможе під-

вищити цінність академічних знань та навичок, отриманих дітьми у школі, зробить корупцію в системі освіти неможливою.

Але існує цілий ряд негативних явищ, які вказують на необхідність проведення глибокої реформи системи освіти. Ганна Рачкова відзначила недосконалі підручники, перенавантажені програми, до яких прив'язаний учитель, відсутність вибору предметів в учнів. Усе це робить процес навчання монотонним, нецікавим, важким. Ми відбиваємо у дітей бажання вчитися. Не менш важливим є питання компетентності вчителя. Володимир Каплун, батько багатодітної сім'ї, маючи великий досвід взаємодії з нашою системою освіти, сказав: «З точки зору батьків я зрозумів, що з учителем або пощастить, або ні. Добрий вчитель – це той, для кого головне – це дитина, а не адміністрація. Якщо вчитель компетентний, батьки це відчувають. Таким учителям треба допомагати. На жаль, у житті часто трапляється навпаки. Система самоусунулася. Тому ми, громадськість, повинні підтримувати вчителів. Ця підтримка має бути також від батьків, знизу. На жаль, цей механізм у нас недорозвинутий».

Роль учителя важко переоцінити. І якщо в одній ситуації він каже те, що мусить сказати, а в іншій – те, що думає, це дуже шкідливо для дітей. Вони бачать негативну модель поведінки. Вчитель – центральна фігура процесу освіти. Тому саме він повинен хотіти і могти змінити цю систему. А для цього він повинен учитися все життя. Так, як і учню, вчителеві необхідно мати право вибору, в тому числі й можливість підвищувати свою кваліфікацію. На сьогодні в Україні відсутня альтернатива. Обласні інститути післядипломної (безперервної) освіти – монополісти у цій сфері. Причому їхні освітні послуги, як правило, дуже низького рівня. Кому заважала стара радянська система підвищення кваліфікації вчителів в університетах? У США така система існує і нині. Лекції професорів та семінари досвідчених викладачів вищої школи давали вчителям безперечно більше, ніж «сірі» заняття інспекторів та методистів «...ВНО» всіх рівнів, які працюють у нинішній системі підвищення кваліфікації вчителів.

Проведення цих двох круглих столів не вирішило всіх проблем, але сам факт цієї дискусії та визначення проблеми, можливість кожного з нас висловити свою точку зору, спроба намітити шляхи вирішення всіх цих проблем – це вже досягнення, яке можливе лише в демократичній державі. Зміни, які пройшли після останніх виборів, дають нам надію, що ми зможемо об'єднатися – влада і громада, всі, кого стосуються проблеми освіти – і що ми почуємо одне одного.

Громадянська журналістика як фактор розвитку шкільної преси (Вивчення, адаптація та перспективи застосування зарубіжного досвіду)

Ольга ЦИМБАЛ,
учитель Люботинської гімназії № 1,
голова молодіжної організації «Спілкування без кордонів»,
випускниця програми «Партнери в освіті» (2003),
м. Люботин Харківської обл.

Особливістю програм учительських обмінів є те, що їхні учасники можуть ознайомитися з широким спектром проблем та з різними сферами та напрямками шкільної освіти. Зазначені програми дають змогу побачити, яким чином функціонує школа в умовах розвинутого громадянського суспільства. Нам важливо знати, які підходи застосовують наші колеги, вирішуючи одну з найважливіших проблем – як навчити учнів жити в сучасному суспільстві. Але нам необхідно не тільки вивчати та адаптувати їхній досвід, а й розвивати власний.

Розглянемо один з напрямів, а саме – освіту з питань ЗМІ (мас-медійну освіту). При цьому одним з важливих завдань є розвиток громадянської журналістики.

У чому полягає актуальність цієї проблеми? Розвинуті ЗМІ – це ознака плюралістичного демократичного суспільства. На низовому рівні в суспільстві важливу роль мають відігравати громадські медіа: вісники, бюлетені, комунальні ЗМІ, шкільні газети тощо. *Як підкреслюють дослідники К. Крос і Р. Гакет, громадські медіа виконують важливі функції в суспільстві. Вони забезпечують право громадян на отримання інформації, що стосується життя громади, забезпечують право на вільне вираження своєї думки на низовому рівні в суспільстві та відбивають інтереси громади й потреби громадян.*

Шкільні ЗМІ відповідно мають виконувати зазначені функції в шкільних громадах. Вони мають забезпечити право дитини на вільне висловлювання і, зокрема, інформувати школярів про справи, що

стосуються шкільного життя; давати можливість їм вільно викладати свої погляди, думки щодо проблем, що їх хвилюють. До того ж шкільні ЗМІ виконують навчальну функцію, а саме – навчають школярів вільно висловлювати свої погляди.

Але на шляху розвитку шкільних ЗМІ є багато перешкод, основні з них – недостатність громадської активності школярів, відсутність певних навичок створення матеріалів для ЗМІ та цілеспрямованої підтримки з боку адміністрації та вчителів, брак програмного забезпечення і технічних засобів та навичок роботи з ними тощо. Вирішити проблеми розвитку шкільних ЗМІ можна шляхом взаємодії з громадськістю та за допомогою громадянської журналістики.

Основні принципи громадянської журналістики, *як вважає Джей Роузен, полягають, по-перше, у створенні атмосфери громадянства і зміцненні громадянської культури, по-друге, в тому, що журналіст безпосередньо є активним учасником громадського життя, по-третє, у прагненні до прийняття громадянського рішення (виваженого рішення, що є результатом обговорень, міркувань щодо всебічно зважених наслідків), що стосується проблем, які серйозно хвилюють громаду.*

Залучення школярів до громадянської журналістики сприяє формуванню культури громадянськості. Юні громадські журналісти можуть стати ініціаторами всебічного обговорення суспільно важливих проблем у шкільних ЗМІ, дискусії з яких полегшать вивчення пропозицій і підготують виважене прийняття рішень. До того ж юні кореспонденти, висвітлюючи події, стають їхніми активними учасниками, а це сприяє активізації шкільної молоді у житті шкільної та місцевої громади. Набутий досвід участі дає можливість в майбутньому бути активнішими громадянами, тобто брати участь у громадському житті на місцевому рівні і в житті суспільства в цілому.

Навчання громадянської журналістики може відбуватися різними шляхами. Наприклад, цікавим є досвід Medison Middle school (Richmond, Kentucky, USA), коли учні працюють над газетою під час занять з англійської мови. Це значно розширює коло учнів, які її створюють. В українських школах також пропонується спецкурс «Основи журналістики», але чи можливо навчити учнів створювати газету чи хоча б матеріали для неї, коли заняття (1 година) проходять раз на два тижні?

Досвід взаємодії Люботинської гімназії № 1 з дитячо-молодіжною організацією «Спілкування без кордонів» та громадськістю у створенні шкільного вісника «Лідер» показує, як можна вирішувати проблеми шкільної преси. Громадська організація не тільки допомагає технічно, а й організовує навчання юних громадських журналістів. Ефективними були літні школи, студії для юних журналістів та періодичне проведення тренінгів, спецкурсів з громадянської освіти, журналістики та англійської мови («Civic education for young journalists»), участь у просвітницьких проектах. **«Клуб друзів»** вісника «Лідер» допомагає підтримувати зв'язок з громадськістю, залучати до роботи в шкільній газеті громадських кореспондентів, віднайти нові ідеї. Учасниками клубу стали випускники, які створювали шкільну газету, коли навчалися в школі, студенти та ін.

Ефективним засобом навчання та залучення до громадянської журналістики можуть стати учнівські проекти. Ці технології ефективно сприяють засвоєнню демократичних цінностей, навчають школярів визначати проблеми та знаходити шляхи їх вирішення. Застосування методу проектів – це шлях, який дає можливість розвивати творчі здібності дитини та набувати навичок соціальної взаємодії. Для прикладу наведемо один з учнівських проектів.

Учнівський проект **«Світ підлітків» (Інформаційний вісник, журнал або стіннівка) (Newsletter magazine, poster "Teenagers' world")**

Це колективний інформаційний (творчий) проект, основна мета якого – навчити учнів 13–15 років створювати матеріали для шкільної преси. Проект «Світ підлітків» спрямований на створення журналу школярів (газети, інформаційного вісника тощо). Проект можна здійснювати в позаурочний час, під час проведення літньої школи чи гуртка або навіть на уроках англійської мови.

Здійснення цього проекту допоможе підготувати учнів до створення шкільної газети або співпрацювати з уже існуючою. Особливістю проекту є те, що учні самі вибирають тематику занять, об'єднаних однією темою «Teenagers' world». Якщо мовні навички недостатньо розвинуті й учні не мають досвіду участі в проектах, доцільно використовувати рідну мову на етапі збирання ідей та планування. Ми не акцентуємо увагу на конкретному змісті газети школярів тому, що він визначається самими учасниками проекту в процесі його здійснення. Необхідно зазначити, що цей проект можна здійснювати також з дітьми 11–12 років, але при цьому підготовче заняття має відповідати їхньому віку і рівню володіння іноземною мовою.

Як розпочати створювати класну газету (журнал) «Світ підлітків»? Пропонуємо такі кроки:

1) підготовчий етап: проведення заняття «Світ підлітків»; постановка проблеми (обговорення ситуації), визначення тематики;

2) збирання ідей для проекту (яким має бути журнал – друкованим чи рукописним; як часто буде створюватись; які будуть ілюстрації тощо);

3) планування: обговорення назви газети, її рубрик, тематики матеріалів; розподіл обов'язків;

4) підготовка першого випуску газети (журналу), в якому учні розповідають про себе; консультації вчителя;

5) випуск першого номера і його презентація.

Перспективи

Певна група випускників програм обмінів має значний і різноманітний досвід розгортання масмедійної освіти та шкільних ЗМІ. Але завдання полягає в тому, щоб не тільки вивчити досвід і адаптувати його, а й розвинути його на новому рівні. Для цього корисним було б налагодити взаємодію і обмін досвідом, напрацюваннями, інформацією між учителями, що працюють у напрямі освіти з питань ЗМІ. Тим, хто зацікавлений в отриманні матеріалів, встановленні контактів та обміну досвідом, надаю свою електронну адресу і чекаю на повідомлення: olgatsymbal@yahoo.com.

Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» за сприяння Міністерства освіти і науки України, Інституту історії України НАН України, радіопередачі «Старшокласник» Національної радіокомпанії України у рамках європейської мережі молодіжних історичних конкурсів «EUSTORY»

оголошує про проведення п'ятого Всеукраїнського конкурсу учнівських пошукових робіт «Слідами історії» на тему:

«Молодь учора, молодь сьогодні»

Учасники:
- учні загальноосвітніх навчальних закладів віком від 14 до 17 років.

Термін проведення конкурсу:
1 вересня 2005 р. – 15 березня 2006 р.

Кожен учасник отримає:
- цінні історичні знання та досвід об'єктивного аналізу історичних подій та явищ;
- свідоцтво про участь у Всеукраїнському конкурсі;
- публікацію із серії «Історія очима юних» з матеріалами та інформацією про всіх учасників конкурсу та їхніх консультантів.

Переможці конкурсу (володарі трьох перших, шести других, десяти третіх та двадцяти заохочувальних призових місць) отримають цінні призи та подарунки.

Окрім того, володарі перших, других, третіх призових місць та їхні консультанти
- будуть запрошені на церемонію нагородження;
- отримають додаткові призи;
- побачать свої роботи опублікованими у виданні із серії «Історія очима юних»;
- матимуть можливість брати участь у міжнародних проектах (молодіжні академії, навчальні семінари для вчителів тощо), що організовуються міжнародною організацією «EUSTORY», членом якої є конкурс «Слідами історії».

Подані нижче аспекти життя молоді у різні періоди історії і запитання можуть лягти в основу Вашого дослідження. Але це не означає, що ви повинні у своїй роботі відповідати на кожне з них. Можете скористатися лише окремими пунктами.

Основна освіта. Як навчалися? Коли розпочиналася освіта і як довго тривала? Які основні предмети вивчались у школі? Які були стосунки між учнями та вчителями у школі? Яким було шкільне життя?

Професійна освіта. Навчання у вищих навчальних закладах, технікумах, ПТУ, курсах тощо. Чи продовжували навчання після закінчення школи? Куди йшли вчитися? Які професії були найбільш престижними? Чи був вільний доступ для отримання професійної освіти? Яким було студентське життя?

Початок трудового життя. Коли вперше почали повністю або частково забезпечувати себе? Чи легко було знайти роботу? Чи приносила вона задоволення? Чи була достатня заробітна платня?

Спілкування. Хто входив у сферу оточення? Як спілкувалися між собою молоді люди? Які були правила етикету? Які засоби використовували для віддаленого спілкування (листування, телефон, Інтернет тощо)? Чи спілкувалися із своїми зарубіжними однолітками?

Молодіжні організації. У яких молодіжних організаціях брали участь молоді люди? Були це формальні чи неформальні об'єднання, легальні чи нелегальні? Була участь у таких молодіжних об'єднаннях обов'язковою чи добровільною?

Політика та суспільно-політичне життя. Чи цікавилися політикою молоді люди? Чи брали активну участь у різноманітних політичних заходах (вибори, демонстрації, акції протесту тощо)? Чи брали активну участь молоді люди у роботі різноманітних політичних молодіжних організацій, партій? Чи відчувала себе молодь того часу патріотами свого народу, держави?

Релігія. Яким було ставлення молоді до релігії у певний час? Чи відвідували/Чи мали право відвідувати молоді люди культові споруди? Як та чи інша релігія заохочувала молодих людей до участі у різноманітних релігійних заходах?

Мистецтво. Чи цікавилися літературою (якою саме)? Які автори були найбільш популярними? Які фільми дивилися? Яку музику слухали? Які пісні люди співали чи слухали? Які танці були найбільш популярними у той час? Чи відвідували театри, виставки, концерти? Чи намагалися молоді люди у той час займатися творчістю (наприклад, писати вірші, складати музику, малювати картини, виготовляти інші мистецькі речі)?

Військовий обов'язок. Воєнні події. Хто був зобов'язаний служити в армії? Чи подобалося перебувати у війську? Які були особливості військової служби? Якщо у той час відбувалися воєнні конфлікти, як це відбивалося на житті молоді?

Подорожі. Куди залюбки мандрувала молодь певного історичного періоду? Чи мали молоді люди можливість подорожувати? Чи можна було відвідувати інші країни?

Конфлікти. Молодіжна субкультура. Погані звички.
(Субкультура – це зразки чи норми поведінки, які є відмінними від загальноприйнятих чи традиційних.) Чи вживали молоді люди у певний час нецензурні слова? Чи було поширеним тютюнопаління, вживання алкоголю, наркотиків тощо? Чи були між молодими людьми різноманітні конфлікти? Як вони вирішувалися?

Дружба. Кохання. Як розуміли молоді люди дружбу, кохання у різний час? Де призначали побачення? Які подарунки дарували? Які були стосунки між друзями, закоханими? Якою була суспільна мораль щодо спільного статевого життя молодих людей, коли воно розпочиналося?

Сім'я. Коли, як правило, молоді люди створювали сім'ї? Які були критерії для вибору своєї пари? Чи впливали на це інші особи (наприклад, батьки, родина, друзі тощо)? Які були весільні обряди того часу? Якою була сімейна мораль? Які були обов'язки чоловіка та дружини? Коли починали заводити діток? Скільки дітей мала традиційна сім'я того часу? Які були переваги та проблеми молодої сім'ї того часу?

Фізична культура. Спорт. Чи було заняття фізичною культурою популярним у той час? Яким видам спорту молоді люди віддавали перевагу? Чи мали вільний час для заняття спортом? З якою метою люди займалися спортом у різний час? Чи вболівала молодь за виступами окремих спортсменів, команд? Як вони виражали свою підтримку?

Одяг. Який одяг був найбільш модним у той час? Чи всі хотіли/мали можливість одягатися за модою? Де молоді люди могли придбати для себе одяг? Робили вони це самостійно чи за допомогою батьків? Чи був одяг у той час зручним, якісним, чи могла собі дозволити пересічна людина придбати такий одяг?

Улюблені заняття. Хобі. Захоплення. Чим займалися у вільний від навчання/роботи час? Які були улюблені заняття молодих людей у різний час? Чим вони цікавилися? Що колекціонували? Чи були такі заняття дозволеними та поширеними?

Батьки та діти. Які були стосунки старших та молодших членів сім'ї? Які конфлікти між батьками та дітьми були найтиповішими у той чи інший час? Чи мали молоді люди право на власний розсуд вибирати собі професію, сімейну пару тощо? До якого часу батьки матеріально підтримували своїх дітей? Як піклувалися молоді люди про своїх батьків?

Техніка. Якою технікою цікавилася молодь (годинники, різноманітна побутова техніка, пристосування, велосипеди, мотоцикли, автомобілі, радіо- та телевізійна техніка тощо)? Що виготовляли власноруч, а що купували? Чи було це доступно?

Умови побуту. У яких умовах проживали молоді люди у сім'ї та поза нею (наприклад, під час навчання, роботи)? Як виглядала кімната, куток молодої людини, якщо такі були? Чим в основному харчувалися молоді люди? Чи був їхній раціон достатнім?

Сподівання на майбутнє. Мрії. На що сподівалися, про що мріяли молоді люди? Чи були їхні сподівання реальними? Чи збулися їхні мрії?

Детальнішу інформацію з умовами участі в конкурсі та методичними рекомендаціями щодо роботи над історичним дослідженням Ви можете отримати поштою, надіславши запит на нашу адресу.

Асоціація «Нова Доба»,
Конкурс «Слідами історії»,
вул. Галицька, 1–5,
м. Львів, 79008,
Україна

Наша адреса:
Тел.: 8(0322)74-34-55
Факс: 8(0322)97-66-89
Ел. пошта: doba@mail.lviv.ua
www.doba.lviv.ua

Олена Жадько
У нас проблеми

Хочу розповісти про сумну історію інформатизації шкіл міста Марганця. Марганець – маленьке шахтарське місто, розумієте, раз маленьке, то й коштів обмаль. Про комп'ютери в школах тільки мріють. Але вихід адміністрації шкіл таки шукають. І знайшли – почали брати в оренду в приватних підприємців. Та ненадовго. 13 квітня бригада нікопольського відділку міліції конфіскувала техніку у сш №10 м. Марганця, через те що програми, мовляв, не ліцензійні. Що тепер? Як і на чому вчити дітей? Як їм пояснити, що нам тепер така розкіш, як комп'ютер, взагалі недоступна? Я розумію, що порушення мають місце, але чи правильно, що школа отримує кошти тільки на зарплату вчителям і енергоносії, а все інше нібито й непотрібне. SOS! Просимо допомоги!

Сергій
На жаль...

На жаль, це чекає всіх. Нещодавно надійшов грізний документ про категоричну заборону використання піратських програм. Персональну відповідальність покладено на директорів шкіл. Вам не пощастило. Ви перші...

Олена Франчук
Розвиток партнерства

У результаті серії презентацій «Антології адаптованого досвіду», тренінгів, проведених авторами збірника в різних освітніх установах м. Рівного, виявилось, що «Антологія» – не тільки збірник для читання про досвід, а й керівництво з його запровадження. Тим часом після чергового високопрофесійного тренінгу, цього разу – Світлани Буко «Успішна презентація. Організація та проведення успішної презентації», завідувач кафедри управління освітою Рівненського державного університету сповістила про наміри закладу започаткувати роботу Школи інноваційних технологій для викладачів та майбутніх учителів із залученням до тренерської роботи в Школі випускників освітніх програм авторів «Антології адаптованого досвіду» та тренерів інших освітніх організацій. «Асоціація шкіл-партнерів» розпочинає співпрацю з РДУ з метою популяризації інноваційних ідей, зближення ВНЗ та школи і запрошує всіх зацікавлених звертатися зі своїми пропозиціями щодо розвитку проекту, участі в тренерській роботі з організації роботи Школи.

Михайло Жук
Круглий стіл для «Антології адаптованого досвіду»

14.03.05 та 16.03.05 на базі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти для вчителів англійської мови (21) та директорів шкіл (17) було репрезентовано книгу «Антологія адаптованного досвіду». Презентацію зробив учасник авторського колективу, випускник програми «Громадські зв'язки» Михайло Жук. Тема презентації «Чи потрібно винаходити велосипед, або Як краще використати на рівні реальної школи вже апробований досвід». Презентація переросла в круглий стіл, на якому означилися різні підходи – від того, наскільки це класно, до того, яка мета фінансування таких програм. Після бурхливої дискусії загальним висновком було те, що змінюється світ, змінюються завдання освіти, і європейська та трансатлантична орієнтація України вимагають відповідності освітянських реформ реальному часу, в якому ми живемо, бо від цього залежить те, наскільки ми, освітяни, можемо розширити можливості для наших учнів знайти своє місце в житті, допомогти кращим учням швидше знайти свою стратегію успіху. І нарешті зробити освіту не тільки сучасною, а й цікавою. Всім бажаючим було надано можливість скопіювати книгу на диски, висловлено одностайне рішення використати ці книжки в бібліотеці Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, передати для ознайомлення керівництву управління освіти області і хоча б частково розповсюдити в районних метод-кабінетах (нам було передано 15 книжок: 5 залишилося в інституті, 2 – для керівних органів освіти, інші відправимо до районних метод-кабінетів).

Володимир Каплун
Вітання!

Шановна пані Олено! Нещодавно я, нарешті, отримав вашу чудову «Антологію» та її електронну версію. Книжка перевершила всі мої очікування. Бо я гадав, що буде (як зазвичай) щось більш, а щось менш цікаве, а бачу, що всі матеріали дуже змістовні, насичені думками та конкретною інформацією, отже, треба все уважно читати й вивчати. Бачу ґрунтовну редакторську роботу: всі тексти досить високого літературного рівня і легко читаються. Отже, вітаю Вас та Ваших колег з прекрасним досягненням! Сьогодні віддав до друку черговий випуск бюлетеня «Права людини. Громадянська освіта». Я дуже поспішав, і в мене не вистачало цікавого матеріалу, тому поки що включив до бюлетеня тільки статтю Н. Вукіної зі стислим посиланням на «Антологію» та обіцянкою докладніше розповісти про цю збірку в наступних випусках, а також статтю О. Цимбал у ширшому варіанті, ніж той, що є в «Антології». Тепер у міру того, як знайомитимусь зі скарбами «Антології», звертатимусь до Вас із запитаннями та пропозиціями щодо нашої публікації.

Лариса Середяк
Презентація перед своїми

У Львові на семінарі заступників директорів шкіл Залізничного р-ну відбулася презентація «Антології». Кажуть, що перед своїми виступати найважче. Мабуть, це більшою мірою, ніж я, відчула Людмила Козак, яка протягом кількох років проводила рейтингове оцінювання діяльності шкіл, перебуваючи на посаді начальника цього ж відділу освіти, про що й підготувала статтю разом з молодою колегою Оксаною Копанською – нині методистом району. Однак з другого боку – слухачі пересвідчилися, що в книзі – реальність, адаптована випускниками американських програм, і з великою зацікавленістю опрацьовували статті методичного характеру (попередньо відібрані мною). На запитання, що нового запропонував сьогодні збірник «Антологія», учасники семінару відповіли: «...показав приклади використання інтерактивних технологій в управлінській діяльності», «...ще раз продемонстрував можливість створення атмосфери співпраці», «...змушує звертатися до першоджерел», «...побачили широку географію педагогів, у яких однакові проблеми і пошуки шляхів їх вирішення». Виділені лише 6 примірників «Антології» розійшлися миттєво. Ми плануємо й надалі проводити на Львівщині презентації збірника на різних нарадах та методичних семінарах (у тому числі й локальних). Головне – дати можливість керівникам різних рівнів познайомитися з уже адаптованим досвідом американських колег. Він цікавий і потребує вивчення, осмислення і поширення. Ми хочемо жити в громадянському суспільстві. Ми маємо його будувати...

Олена Франчук
Актуальність теми підтверджена

Організаційний комітет «Асоціації шкіл-партнерів» та Київського ресурсного центру випускників американських програм вдячний всім, хто виявив зацікавленість узяти участь у роботі круглого столу «Обмін професійним досвідом в освіті: перспективні шляхи та форми роботи». А таких виявилося понад 35 осіб з усіх регіонів України. У кожному листі відчувалася підтримка вибору теми для обговорення, готовність стати активним учасником робочої групи з підготовки зауважень та пропозицій щодо питання професійного зростання освітян. Ми будемо й надалі інформувати читачів Форуму про роботу з громадського обговорення проблеми.

Відділ преси, освіти та культури Посольства США

займається питаннями преси, освіти і культури, а саме: координує проведення заходів для преси, підтримує зв'язки з громадськістю, керує програмами культурного та освітнього обмінів, надає інформацію про американське суспільство та культуру, розповсюджуючи матеріали українською та англійською мовами, а також забезпечує роботу Інформаційного центру, Ресурсного центру для викладачів англійської мови, Американської бібліотеки в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» та Освітнього консультативного центру.

Інформаційні програми

Головна мета Відділу – надавати точну і своєчасну інформацію про Сполучені Штати Америки, акцентуючи увагу на політиці, яку проводять Американський Уряд та, відповідно, Посольство США. Друкована й електронна версія цієї інформації щодня розповсюджується серед журналістів та українських державних урядовців у вигляді «Washington File» – дайджесту офіційних урядових новин з Вашингтона щодо міжнародної політики. Відділ підтримує зв'язки з представниками засобів масової інформації, випускає прес-релізи, організовує прес-конференції, влаштовує супутникові телемости та цифрові телевідеоконференції. Крім цього, Відділ організовує семінари та програми обміну для журналістів, щоб забезпечити розвиток вільної й відкритої преси і вільний потік інформації.

Освітні програми

Обмін інформацією і досвідом між громадянами Сполучених Штатів Америки та України є головним компонентом роботи Посольства США, спрямованої на підтримку побудови громадянського суспільства в Україні. З цією метою Відділ пропонує ряд програм академічних і професійних обмінів. Щороку понад 2000 українців та американців беруть участь у цих програмах. Шляхом відкритих конкурсів проходить відбір учасників на академічні програми для студентів, учителів та професорів, науковців та фахівців переважно у галузі суспільних і гуманітарних наук. Крім того, Відділ координує програму з професійного обміну «Громадські зв'язки» та інші програми для бізнесменів, місцевих урядовців, працівників і представників неурядових організацій. Здійснюється підтримка програм партнерства між університетами та громадськими організаціями, які працюють у сфері охорони довкілля, жіночого лідерства та об'єднання громадян.

Фонд демократії

Це програма малих грантів, що сприяє розширенню демократичних принципів громадянського суспільства в Україні через підтримку конкурсних пілотних проектів від неурядових організацій. Проект повинен супроводжуватись рекомендаційним листом і мати підтримку співробітників Посольства США. До проектів, що були заохочені Фондом, увійшли проведення семінару молодих політичних лідерів, видання економічного часопису, різноманітні навчальні програми та конференції.

Американські студії, вивчення англійської мови

Діяльність Відділу щодо підтримки викладачів англійської мови здійснюється Ресурсним центром для викладачів англійської мови, який працює в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» та включає в себе продаж навчальних книг і касет, підтримку викладацьких конференцій та асоціацій викладачів англійської мови, надання в користування великої колекції відео- й аудіокасет, методичної літератури для вчителів, проведення семінарів спеціалістами з викладання англійської мови. Відділ також підтримує американознавчі конференції та науковців, які цими займаються, забезпечуючи їх необхідними матеріалами та обладнанням.

Наша діяльність також включає в себе підтримку видань американських книг українською мовою, читання спеціалістами та науковцями лекцій на актуальні теми, сприяння розширеному доступу до інтернету та розвитку бібліотек.

Центр інформаційних ресурсів

Центр інформаційних ресурсів надає інформацію про США – політику, міжнародні відносини, безпеку, військові проблеми, право, економіку, торгівлю та екологію, культуру та освіту. Центр має в своєму розпорядженні бази даних on-line та на лазерних дисках, збірки документів, довідники на традиційних носіях. Центр співпрацює з урядом, журналістами, вченими, представниками ділових кіл, іншими особами та організаціями, що мають професійну зацікавленість в інформації про Сполучені Штати Америки. Центр надає інформацію факсом та електронною поштою, а також телефоном у разі термінової потреби. Ресурси Інформаційного центру можна використовувати особисто за попередньою домовленістю.

Вісник програм шкільних обмінів
видається і розповсюджується
Відділом преси, освіти та культури Посольства США
в Україні з 1999 року і виходить 4 рази на рік.
Всі матеріали розміщені також на веб-сторінці
http://visnyk.iatp.org.ua
Менеджер проекту Наталія Єремеєва
(ел. пошта: visnyk@iatp.org.ua)

Наша адреса:
04050, Київ, вул. Глибочицька, 4,
Посольство США в Україні.
Тел.: (044) 490-40-26.
Детальнішу інформацію про програми і діяльність Відділу преси, освіти та культури можна знайти, завітавши на нашу веб-сторінку:
www.usembassy.kiev.ua

Від редакції

Ми поважаємо Вашу думку. Відділ преси, освіти та культури Посольства США не завжди поділяє погляди авторів статей. Ми чекаємо на Ваші ідеї і статті. Посилання на передруки з видання «Вісник програм шкільних обмінів» обов'язкові.

Видавничий дім «КМ Академія».
04070, Київ, вул. Сковороди, 2.
Тел./факс: (044) 425-60-92; 238-28-26.
E-mail: phouse@ukma.kiev.ua
Зам. № 5-39